

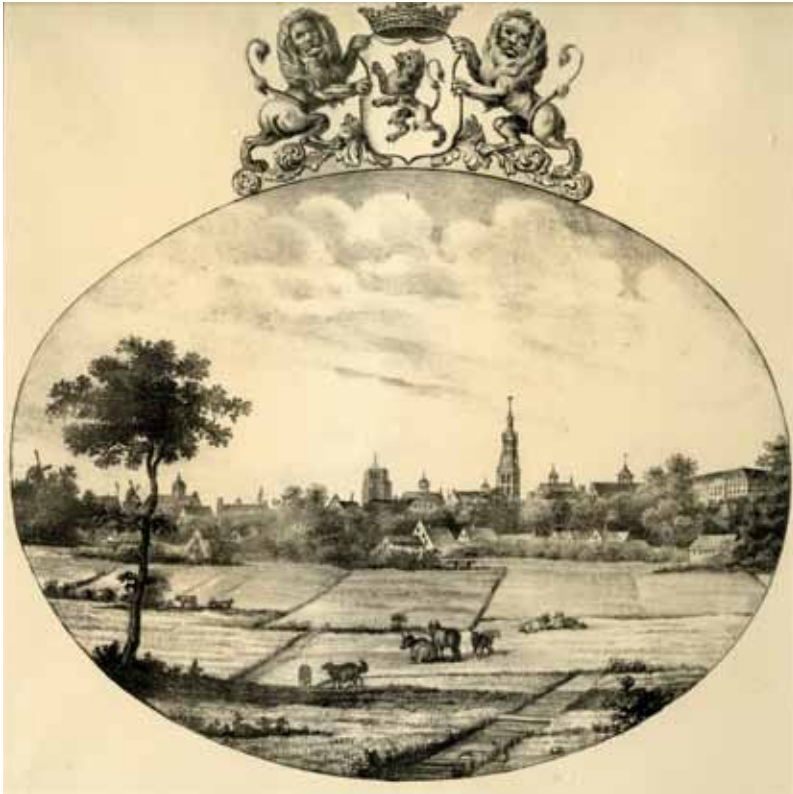
stadswandeling en monumenten

LEEWARDEN

**Voetstappen door Oud-Oost:
Tjerk Hiddes en Cambuursterhoek**

Dinsdagmarkt op het
Cambuurplein, 1957.

Gezicht op de oostkant van de stad, circa 1830.

*“Ik wuu soms best nog wel us even op ut Kaatsland lêge,
achter skoal seventien, waar 't Kalverdiekje begon
en su mar wat naar mien draak kieke en mar niks sêge,
mien gedachten futswefe late deur de lucht naar de son”*

BEGIN VAN HET GEDICHT “DRAAKJEFLIEGE” VAN JOHAN VAN BERGEN

VOORAF

Ten geleide

Deze uitgave is er één in de reeks “Voetstappen in...”. In dit geval door een deel van Oud-Oost Leeuwarden: het gebied omsloten door Groningerstraatweg, Archipelweg, Insulindestraat, De Ruyterweg, Bleeklaan en stukjes Cambuursterpad en stadsgracht (Oostersingel). Soms is de grens wat kunstmatig, zoals bij de Indische buurt en in de Zeeheldenbuurt. De meest kernachtige aanduiding voor de wijk is Tjerk Hiddes-Cambuursterhoek. Een veelzijdige wijk, voor een groot deel uit de eerste helft van de twintigste eeuw, maar ook met nieuwbouw en vernieuwbouw, met arbeiderswoningen en herenhuizen. Een wijk met buurtjes: De Driehoek, De Kleine Driehoek, De Oude Weide, Kalverstraten, Zamenhof, Metamorfose en Sportpark. En ook een bloeiende wijk met winkels, scholen, kantoren, een park en zelfs een voetbalstadion.

De nadruk van dit boekje ligt op stedenbouwkundige ontwikkelingen. Na een schets van de ontwikkelingsgeschiedenis van de wijk volgt een beschrijving van diverse gebouwen, buurtjes e.d. Deze beschrijving is niet chronologisch, maar volgt de route voor een (virtuele) wandeling door de wijk. Deze route is achterin dit boekje opgenomen. Start- en eindpunt liggen bij de Hoeksterpoortsbrug, de belangrijkste verbinding tussen de wijk en de binnenstad. Beschrijvingen van bestaande objecten worden afgewisseld met informatie over verdwenen en nooit gerealiseerde objecten en thematische beschrijvingen, zoals over boerderijen en bedrijvigheid.

Het oudste Oost

Zo'n honderd jaar geleden bestond het gebied van Oud-Oost nog bijna uitsluitend uit weilanden. Bebouwing was vooral geconcentreerd binnen de stadsgrachten en rond het Vliet. Al in de zestiende eeuw was sprake van een weg in oostelijke richting: de Zwarteweg, zo genoemd naar de donkere heideplaggen waarmee de weg is opgehoogd (althans volgens de één), ofwel naar de schaduw onder de dichte bomen (volgens de ander). Pas rond 1830 werd dit een echte straatweg en uitvalsweg richting Groningen, met hier en daar wat bebouwing langs. Het landelijk karakter overheerste, mede door enkele boerderijen langs de weg ter plaatse van het (latere) Groningerplein en op de kruising met de (latere) Van Leeuwenhoekstraat.

Uitsnede van de stadsplattegrond uit ca. 1560.

Het Kalverdijkje, een landweggetje dat ter hoogte van het huidige Groningerplein aansloot op de Groningerstraatweg, was tot in de tweede helft van de twintigste eeuw grotendeels onbebouwd. Het dijkje liep in oostelijke richting, dwars door de later te bouwen Linnaeusbuurt, over de Schieringersloot, om verderop weer af te buigen in noordelijke richting en opnieuw uit te komen op de Groningerstraatweg ter hoogte van het tolhuis. Langs het Kalverdijkje werd lange tijd het melkvee naar de verschillende daaraan gelegen boerderijen gedreven. Geleidelijk veranderde het van een modderige landweg in een puindijk en nog weer later tot een "kunstweg".

Het uit 1542 stammende Kalverdijkje liep ooit met een boog om het terrein van het slot Camminghaburg of Cambuur. Met de ogen van nu: rond de kruising van de Ramstraat en de Schapestraat. De naam Cambuur is een verkorte vorm van Camminghaburen, een buurschap die al aan het eind van de twaalfde eeuw op deze plaats wordt genoemd. De verbinding tussen Cambuur en de stad werd gevormd door het Cambuursterpad (in 1682 "De Opgangh van Cambuyr", later nog "Cambuyrsterzingel"). Aan de zuidzijde van dit pad liep een vaart met enige bebouwing daarlangs. De vaart, die in 1916 werd gedempt, boog nabij het Schoppershof in zuidelijke richting af. In de verkaveling tussen de Barent Fockesstraat en de De Ruyterweg is dit nog te herkennen.

Gezicht op Camminghastate en omgeving. Schilderij, 1832. FRIES MUSEUM

Camminghaburg

In 1451 is er voor het eerst sprake van "dat stens Cammengabuer", maar het lijkt er op dat dit versterkte huis al voor 1300 bestond. Haar bewoners, de Cammingha's, waren in de middeleeuwen verreweg de meest invloedrijke edelen in Leeuwarden en omgeving. De eerste Leeuwarder van wie een naam is overgeleverd is Wibrand van Camminghaburen, waarschijnlijk de stamvader van de Cammingha's. De stins, later state met boerderij, heeft tot in de zeventiende eeuw onafgebroken aan de Cammingha's behoord. Vanaf het midden van de achttiende eeuw bleef de Camminghaburg onbewoond. In 1810 werden de gebouwen afgebroken. Jaren later werden de grachten om het erf gedempt en werd het geheel tot weiland ingericht. In 1995 zijn bij graafwerkzaamheden resten gevonden van de fundering van de Camminghaburg.

Gezicht op de Weg naar Cambuur met molen "De Herderin".
Potloodtekening van David Vonk, circa 1880. FRIES MUSEUM

Langs de in noord-zuid richting lopende "Weg naar Cambuur" ("Achter Cambuur") was enige bebouwing (onder andere het Schoppershof buurtje). Lange tijd stond aan deze weg een molen: "De Herderin", ook wel "De Blauwe Molen" genoemd naar de Blauwe Brug aldaar. Deze molen was afkomstig uit Zaandijk en werd in 1829 in Leeuwarden gebouwd als oliemolen. De molen werd gedemonteerd in 1892 en vervolgens herbouwd in Minnertsga.

Vlak voor de Tweede Wereldoorlog zou de naam "Weg naar Cambuur" worden vervangen door Molenbuurt, Schoppershof en De Ruyterweg. Iets ten noorden van het Kalverdijkje lag de gemeentelijke schietbaan. Deze was reeds in 1874 aangelegd op de plaats waar nu de Robert Kochstraat en Pasteurweg elkaar kruisen. Aan het begin van de Groningerstraatweg (stadskant) lag herberg "De Bleek".

De eerste uitbreidingen

Met de Woningwet van 1901 werd ook Leeuwarden verplicht om een uitbreidingsplan op te stellen met het toekomstig stratenplan en de stedelijke uitbreiding. De woningnood was rond 1915 dramatisch; de gemeente probeerde de bouw van arbeiderswoningen te bevorderen.

Uitsnede van de stadsplattegrond uit 1919.

De Ramstraat op een prentbriefkaart uit 1926.

Een ontwerp-uitbreidingsplan uit 1915 hield reeds rekening met aanleg van straten en de bouw van arbeiderswoningen in de oostelijke stadsrand. In een aangepast plan uit 1917 werd een sportterrein annex tentoonstellingsterrein geprojecteerd op de plaats van het huidige Cambuurcomplex. Ten noorden daarvan waren de contouren te herkennen van de latere Linnaeusbuurt en was er een plantsoen ingetekend, het latere Oosterpark. In 1920 kocht de gemeente een groot aantal percelen weiland aan (voor een gulden per m²) ten behoeve van deze stadsuitbreiding.

De uitbreidingsplannen van 1930 en 1935 bevestigden voor een groot deel de eerdere voorgenomen ontwikkelingen in de oostelijke stadsrand. Nog steeds werd rekening gehouden met een noordelijk ringkanaal. De Pasteurweg en de De Ruyterweg waren reeds op kaart aangegeven. Bij het Infectiepaviljoen aan de Boerhaavestraat

was een nieuw gemeentelijk ziekenhuis ingetekend. Aan de westkant van het sportterrein werd een parkeerterrein gepland. Corporaties en het Gemeentelijk Woningbedrijf (GWB) – vanaf 1921 – kwamen naar aanleiding van het eerste uitbreidingsplan met diverse nieuwbouwplannen. Woningvereniging Leeuwarden begon in 1917 met 63 woningen aan het Cambuursterpad, waar ze drie jaar later nog eens 130 realiseerde. Deze 193, meest rijtjeswoningen, werden ontworpen door de Leeuwarder architect Hendrik Kramer. Het waren kleine woningen met een woonkamer van 17 m² en een keukentje van 5 m²; naast de keuken was een trapopgang naar een zolder waar plaats was voor een afgetimmerd kamertje. Het privaat bevond zich op het achterterrein. De bouwkosten bleven net onder de f 2.000,- terwijl de huur werd rondgemaakt op f 2,50 per week. Vervolgens bouwde de Vereniging voor Volkshuisvesting in 1920 een honderdtal woningen aan het Koeplein en omstreken. Het GWB zorgde voor 40 nieuwe woningen aan de Auke Stellingwerfstraat en Schapestraat (1921), 86 rond de Ramstraat (1923) en 135 aan de Groningerstraatweg (1926). Beter Wonen nam in 1924 een aantal van 140 woningen in de Sontstraat e.o. voor haar rekening, terwijl Sint Jozef 68 woningen realiseerde aan het Cambuursterpad. Een vreemde eend in de bouwbijs, “Ons Belang”, uit Amersfoort zorgde voor een contingent van 68 woningen aan de Camminghastraat. Particuliere woningbouw vond in zeer beperkte mate plaats.

Op de kaart uit 1919 is de Bleeklaan gerealiseerd, met uitzondering van het noordelijk deel waar de gasfabriek uitbreiding vond. Eerst werd het deel van de Bleeklaan ten zuiden van het Cambuursterpad aangelegd. Het noordelijk deel zou oorspronkelijk met een grote bocht aanhaken op de Groningerstraatweg in verband met de geplande aanleg van de tramlijn. Uiteindelijk zou dit deel begin jaren twintig in een rechte lijn doorgetrokken worden.

In algemene zin werd het beeld bepaald door kleinschaligheid: lange rijen lage woningen op ondiepe kavels, smalle straten met soms een verbreding tot een pleintje of plantsoen op plaatsen waar meerdere straten bijeen komen. Tussendoor enkele bredere straten met royalere bebouwing.

...bijna geheel met huizen vol...

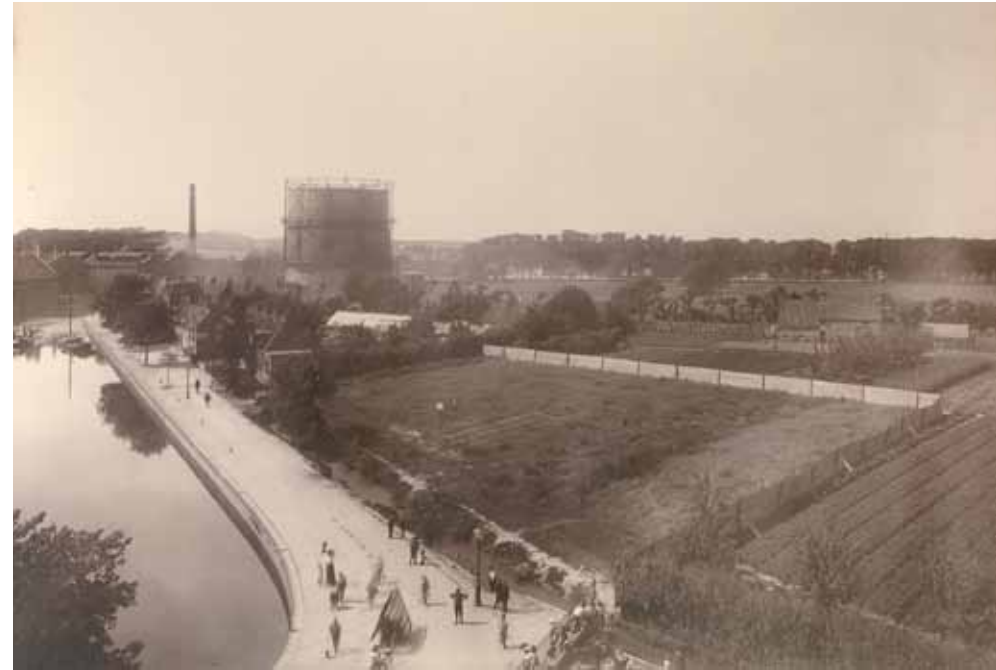
“Een gedeelte van de voor weinig jaren nog open wereld strekte zich uit achter de gasfabriek, tusschen het Cambuursterpad, het Schoppershof, het Kalverdijkje en den Groningerstraatweg. Waar toen in het voorjaar de zon op de weide het gras in glansen deed opschieten en de bloemen met een wit of geel kleurtje er tusschen, ook daar staat het nu al bijna geheel met huizen vol en vloeit het zonlicht in witten gloed over de nieuwe daken, die grijs en rood onder het uitspansel liggen” (L.C., 11 APRIL 1922).

Latere uitbreidingen

In de loop van de jaren twintig werd een groot deel van het gebied tussen de inmiddels voltooide Bleeklaan en het Kalverdijkje en de Weg naar Cambuur bebouwd. De Groningerstraatweg werd rond 1930 pas een woonstraat, met een mengeling van heren- en burgerhuizen, onder- en bovenwoningen en enkele bedrijfjes en bijzondere functies (hotel, kantoren, watertoren e.d.).

Het meest westelijke deel van het Kalverdijkje werd begin jaren dertig omgedoopt tot Ramstraat. Dit bevestigde de geleidelijke intensivering van woonbebouwing in het oosten van de stad. Een eerste aanzet van de Insulindestraat werd zichtbaar. Kort daarna volgde een verdere inkorting van het Kalverdijkje; het deel tussen de Ramstraat en het Infectiepaviljoen werd Boerhaavestraat. Ten zuiden van de Boerhaavestraat verrezen woningen langs de Reinier de Graafstraat, de Nicolaas Tulpstraat en (het eerste deel van) de Frederik Ruyschstraat. Het ommetje (zondagmiddag!) over het Kalverdijkje, door de landerijen, verloor geleidelijk zijn charme en populariteit.

In de jaren dertig was er nog steeds een gebrek aan goedkope arbeiderswoningen. Bouw van dergelijke woningen viel niet echt te verwachten van particuliere ondernemers. Als gevolg van de kapitaalschaarste deed het Rijk graag een beroep op gemeenten om zelf te bouwen. De gemeente Leeuwarden stimuleerde de bouw van woningen met een huurprijs beneden de f 4,- per week. In 1938 werd besloten tot de bouw van 75 beneden- en bovenwoningen op gemeentegrond langs de zuidzijde van sportpark Cambuur.

Gezicht op Oostersingel, Cambuursterpad en Groningerstraatweg vanaf het dak van de Vijverschool in 1911.

Straatnamen

In totaal zijn er 57 straten en pleinen in de Tjerk Hiddesbuurt en Cambuursterhoek. Eén laan, één pad, vier “weggen”, vier pleinen, drie dwarsstraten en 44 “gewone” straten. Slechts twee hiervan kregen vóór 1900 een naam: de Groningerstraatweg en het Cambuursterpad.

De meeste straten zijn aangelegd of benoemd in de periode 1900-1920 (27) en in de jaren dertig (18). In de jaren zeventig werden zeven nieuwe straten aangelegd (plan Metamorfose). De jongste straten zijn aangelegd bij de renovatie van “De Kleine Driehoek”, namelijk de Brunsveldstraat (verbinding tussen de Auke Stellingwerfstraat en de Jacob Binckesstraat) en de Guyanastraat (verlengde van de Tabagostraat). Enkele straten zijn verdwenen of hernoemd: Kalverdijkje, Weg naar Cambuur

(“Achter Cambuur”), Zwarteweg, Linnaeusstraat, Marathonstraat, F.C. Dondersstraat, Dr. Jennerstraat, Schroeder van der Kolkstraat en Mathijssenstraat.

De wijk kent diverse lange straten (bijvoorbeeld Pasteurweg) en hele korte (bijvoorbeeld Pieter Pauwstraat en Tjerk Hiddesdwarstraat). Er zijn “rechttoe-rechtaan”-straten, maar ook is er de Auke Stellingwerfstraat die door de buurt kronkelt en uit minstens vier afzonderlijke delen lijkt te bestaan. Bijzonder is ook de Frederik Ruyschstraat die door het Zamenhofpark in tweeën is geknipt. De veel verwarring veroorzakende namen 1^e en 2^e Koestraat (naast Koestraat) zullen ooit wel bedoeld zijn als 1^e en 2^e Koedwarstraat.

De naamgeving van een deel van de straten sluit aan bij het vroegere landelijke karakter van het gebied. Een groot aantal straten rond het vroegere Infectiepaviljoen is vernoemd naar beroemde medici. Zeehelden en zeevaart-aanduidingen vinden we vooral terug ten zuiden van het Cambuursterpad. De Insulindestraat en Archipelweg sluiten aan bij de Indische buurt, de Bleeklaan is vernoemd naar de vroegere herberg aldaar. Schoppershofstraat, Camminghastraat, Cambuursterpad en Cambuurplein grijpen qua naam terug op historische aanduidingen en de Groningerstraatweg heeft welhaast de meest vanzelfsprekende naam gekregen.

Het voorstel van de plaatselijke afdeling van de Anglo-American Society om een weinig zeggende naam als Groningerplein te vervangen door Maple Leaf Square, om dankbaarheid van de stad uit te drukken aan de Canadese bevrijders, haalde het niet.

Op de kaart uit 1943 staat het Oosterpark al ingetekend, inclusief de bebouwing ten noorden daarvan (Robert Kochstraat en omgeving). De Pasteurweg, met een directe aansluiting op de Groningerstraatweg, werd een belangrijke nieuwe ontsluitingsweg. De Weg naar Cambuur is omgedoopt tot De Ruyterweg en het eerste deel van de Poppeweg tot Archipelweg. De Insulindestraat is doorgetrokken tot de Archipelweg en het gebied ten zuiden daarvan (Indische buurt) is verder afgerond. De Frederik Ruyschstraat is eveneens doorgetrokken. Sportpark Cambuur was al enkele jaren in gebruik, met de Insulindestraat

Uitsnede van de stadsplattegrond van 1943.

aan de zuidkant, het plein aan de westkant en de pas aangelegde Marathonstraat (nog zonder woonbebouwing) aan de noordzijde. Eind jaren veertig werd het terrein tussen Marathonstraat en Boerhaavestraat bebouwd; de Linnaeusbuurt. Pas na de oorlog kreeg de Groningerstraatweg een allure die past bij de functie als toegangsweg vanuit oostelijke richting en bij de aangrenzende bebouwing; in 1947 werd eindelijk een degelijke (asfalt)verharding aangebracht, aangrenzende sloten werden gedempt en een hinderlijke mestvaalt werd geruimd.

Vanaf begin jaren vijftig tot nu is Oud-Oost vooral “gevuld” met bijzondere gebouwen (scholen, winkels, enkele kantoren, de Salvatorkerk), met kleinere woningblokjes (zoals aan De Ruyterweg) en stadsvernieuwingsprojecten (zoals plan Metamorfose). De stadsrand schoof op; Oud-Oost werd als het ware ingesloten door

de Archipelweg en enkele nieuwbouwwijken ten oosten daarvan. Enkele verkeerskundige ingrepen zijn van betekenis geweest, zoals de afsluiting voor autoverkeer van het Groningerplein naar de Groningerstraatweg (en v.v.), het vervallen van de aansluiting van de Pasteurweg op het Vrijheidsplein, het gewijzigde stratenplan ten noorden van het sportpark Cambuur.

In de wijk Tjerk Hiddes-Cambuursterhoek wonen nu bijna 4500 personen.

Bekende bewoners

Diverse Leeuwarders met enige naam en faam hebben een deel van hun leven in Oud-Oost wijk gewoond of wonen daar nog steeds.

“De rode dominee” en publicist Jacob Jetses Kalma (1907-1991) woonde aan de Groningerstraatweg 48, evenals de oud-hoofdredacteur van de *Leeuwarder Courant* en schrijver/publicist Jan Piebenga (1910-1965). “Fûgeltsje” Gerrit Bosch (1893-1981), o.a. oprichter van het Fries Natuurmuseum, bewoonde Koeplein 34. Schaatser Jan Charisius (1926-2008) woonde in Camminghastraat 80. Verzamelaar Jan de Roos (1902-1986) stouwde Bleeklaan 83 helemaal vol. Landschapsschilder Fré Sikma (1908-1994) woonde aan de Ramstraat 33. Bouke Jagt (1929-1982), schrijver, aan de Nieuw-Amsterdamstraat 5. Vader en zoon Andries van der Sloot (1883-1955) en Bouke van der Sloot (1908-1995), beiden schilder en tekenaar van het Friese landschap, woonden aan de Auke Stellingwerfstraat 90. Schrijfster en illustratrice van kinderboeken, Diet Huber (1924-2008) was in haar jeugd woonachtig aan de Koestraat 11 (en schreef daar ook over in *Nûmer alve*). Wethouder Andries Ekhart groeide op in 1^e Koestraat 5. Het Cambuursterpad “levert” (beeldend) kunstenaar, schilder en tekenaar Eddy Sikma (1957). Anne Feddema (1961), geboren aan het Cambuursterpad 132, bezit soortgelijke kwaliteiten en schrijft, dicht en musiceert daar ook nog bij.

Bouke Jagt protesteert tegen het gemeentelijk woningbeleid voor zijn huis in de Nieuw-Amsterdamstraat, 1979. FOTO: LEEUWARDER COURANT

DE WANDELING

Herberg De Bleek

Op de westelijke hoek van de Groningerstraatweg en de Bleeklaan heeft lange tijd herberg De Bleek gestaan. Rond deze oude herberg lagen al in de achttiende eeuw enkele terreinen waar blekerijen werden geëxploiteerd en waar men bleekvelden kon huren. Bij de herberg was volop gelegenheid om de paarden van reizigers uit te spannen. De herberg werd geëxploiteerd door de familie Klopma. Het etablissement was een trefpunt voor alle rangen en standen. In 1874 kocht de gemeente het pand aan met het doel hier een ziekenhuis te bouwen, maar dit plan bleef in de la. De herberg verloor gaandeweg haar functie en kwaliteit. In de jaren twintig werd er druk uitgeoefend op de gemeente om het pand af te breken en er een "wagenpark" aan te leggen. Dit zou de oostelijke entree van de stad opwaarderen en het zou een stallingsmogelijkheid bieden voor het drukke vrachtautoverkeer. Een deel van het terrein werd in 1928 daartoe ingericht. Het overige deel, inclusief de herberg, kwam vijf jaar later in handen van de gasfabriek. In 1941 werd de herberg gesloopt in verband met de plannen voor een nieuw kantoorgebouw van de Gemeentelijke Lichtbedrijven.

Herberg De Bleek omstreeks 1920. FOTO: J. DWINGER

1 Voormalig kantoor Lichtbedrijven Hoeksterpoort

In 1949 werd het nieuwe kantoor voor de Gemeentelijke Lichtbedrijven officieel geopend. *“Een kloek en gaaf gebouw, een sieraad voor dit deel der stad”,* sprak burgemeester Van der Meulen. Al in 1940 werd besloten tot de nieuwbouw van een kantoor met magazijnen en werkplaatsen op het parkeerterrein bij herberg De Bleek. Het oude kantoorpand bij de gasfabriek aan het Hoeksterend was sterk verouderd en te klein. Als één van de nieuwbouwargumenten noemde het college van B&W: *“Het publiek wordt te woord gestaan voor een klein loketje, waarbij, wanneer het geopend wordt bij harden wind, de papieren van de lessenaars waaien”.*

Het kantoor van de Gemeentelijke Lichtbedrijven in aanbouw in 1948.

Gemeentearchitect Justus Zuidema tekende voor het ontwerp. In 1941 werd met de bouw gestart die al snel daarna werd stilgelegd in verband met de oorlog. Door materiaalschaarste en een tekort aan arbeidskrachten bleek een snelle doorstart niet mogelijk en kon er pas in 1948 verder gebouwd worden. Boven de ingangspartij van het gebouw is een gevelreliëf aangebracht. Deze is gemaakt door beeldhouwster Ida Baanders-Kessler, die in 1915 in Leeuwarden werd geboren.

Gevelreliëf boven de entree. FOTO: LEEUWARDER COURANT

Typisch jaren vijftig waren de twee “toonkamers” in het nieuwe kantoorpand. In samenwerking met een aantal plaatselijke winkeliers, werden in die ruimtes diverse zaken getoond die te maken hadden met het huishouden. Juffrouw Houtsma, gediplomeerd kooklerares, gaf voorlichting over de uitgestalde voorwerpen als een gasstel, ijskast, wasmachine en kookfornuis, kortom *“allerlei apparaten die het leven van een huisvrouw kunnen veraangemen”.* De Huishoudelijke Voorlichtingsdienst van de Lichtbedrijven had zelfs in 1954 voor de kerstdagen en oud en nieuw *“een keur van gerechten samengesteld welke in de toonkamer is geëxposeerd”.*

Eind jaren tachtig verhuisde de Frigas (voorheen Lichtbedrijven) naar de nieuwbouw aan de Troelstraweg. De noodzakelijke sanering van het ernstig verontreinigde terrein was van invloed op de keuze voor nieuwbouw elders. Bovendien bleek de corporatie Beter Wonen belangstelling te hebben voor het kantoorpand.

Het achtergelaten pand is in opdracht van de corporatie omgebouwd tot een appartementencomplex met 40 woningwetwoningen.

Architect Hettema van AG 75 heeft de voorzijde van het pand voor een belangrijk deel gelijk gehouden aan de oorspronkelijke situatie. De achterzijde is aangepast en heeft nu een moderne, serre-achtige constructie. De kelder, ooit bedoeld als schuilkelder, is nu in gebruik als bergruimte. De bovenste etage biedt ruimte aan een woongroep. Het gebouw heeft de naam Hoeksterpoort gekregen, naar de stadspoort die tot 1831 hier vlakbij stond.

Gasfabriek

Al in 1845 werd op het Hoeksterend een bescheiden gasfabriek opgericht, die geëxploiteerd werd door particulieren. Twintig jaar later kwam de fabriek in gemeentelijke handen en werd het complex geleidelijk aan uitgebreid. Door de groei van de stad en (dus) de groei van de vraag naar gas, werd begin twintigste eeuw voorzien dat de gasfabriek op termijn niet de noodzakelijke hoeveelheid kolengas zou kunnen leveren. De gemeente besloot op een terrein aan de overkant van de gracht, behorend tot herberg De Bleek, een watergasfabriek te bouwen (1905), om (tijdelijk) extra productie te kunnen leveren. Enkele malen is overwogen om de gasfabriek te verplaatsen naar een locatie met voldoende uitbreidingsmogelijkheid. Dit bleek echter onnodig omdat op de dubbellocatie toch genoeg geproduceerd kon worden. De gescheiden delen van het fabrieksterrein werden verbonden door een elektrisch bruggetje. Blikvangers waren de kolossale gashouders, die goed waren voor de opslag van maximaal 12.000 m³ gas. Op de terreinen stonden verder diverse gebouwen, schuren, ovens en machinekamers. Na 115 jaar, in eind 1960, kwam er een eind aan de Leeuwarder gasfabriek. Leeuwarden schakelde van kolengas over op aardgas. Het gasbedrijf verloor zijn producerende taak en kreeg vooral een verkopende en distribuerende rol.

Panorama vanaf de Sint Bonifatiustoren naar het noordoosten omstreeks 1935, met in het midden de gasfabriek. FOTO: CH. GOMBAULT

In 1967 werd het nog even spannend. Ter hoogte van de eerste ring van de grootste gashouder, ongeveer tien meter boven de grond, stak een schilder een sigaret op. De verticaal beweegbare gashouder was op verzoek van de schilders in een hogere stand gebracht, zij het iets te hoog. Ontsnappend gas vatte vlam en het vuur verspreidde zich snel rondom de gashouder. Gelukkig kon de brandweer snel een en ander onder controle brengen. In 1972 werd de laatste gashouder gesloopt.

In 2000 is op het Hoeksterend een parkeergarage gebouwd in de vorm van een oud verdedigingswerk (bastion).

2

Bleekhoven Bleekhof

In 1982 werden er giftige stoffen, waaronder benzeen, aangetroffen bij graafwerkzaamheden op de walkanten langs de oostelijke stadsgracht. Al vrij snel werd duidelijk dat de verontreiniging

omvangrijk en buitengewoon ernstig was. Minstens zo snel werd duidelijk dat de gasfabriek, die tot in 1960 in productie bleef, hiervan de oorzaak was. Een deel van het gebouwencomplex van de NV Frigas moest worden gesloopt om de verontreinigde grond te kunnen verwijderen.

Voor het Frigasterrein en het Hoeksterend werd door de gemeente in 1987 een ontwerpprijsvraag uitgeschreven. Deze had als uitgangspunten: bouw van woningen aan weerszijden van de stadsgracht en de aanleg van kleinschalige kantoren en circa 300 openbare parkeerplaatsen. Uit de 61 inzendingen werd het stedenbouwkundig plan van bureau Witpaard/Van de Belt e.a. als winnaar geselecteerd. Door uiterst moeizame onderhandelingen over het bouwplan en de bodemverontreinigingskwestie, zou pas in 1999 gestart worden met de bouw van woningen op het voormalig Frigasterrein.

Penta Architecten uit Harlingen was inmiddels benaderd door de grondeigenaar, aannemersbedrijf Visser, om een nieuw bouwplan te maken. Het prijswinnend ontwerp van 1987 was achterhaald, vooral door de veranderde vraag naar grotere, kwalitatief betere woningen.

Bleekhoven in aanbouw in 2000. FOTO: LEEUWARDER COURANT

In afwijking van het oorspronkelijke plan werd de westkant van de Bleeklaan van een “echte” gevelwand voorzien, waardoor tegelijk meer ruimte vrijkwam op het binnenterrein. Ook het braakliggende terrein aan de zuidkant van het Cambuursterpad, tussen Bleeklaan en de in 1982 gebouwde fietsbrug over de stadsgracht, zou worden bebouwd. Na een kostbare aanpak van de vervuilde bodem met toepassing van een zogenaemde leeflaag, konden in 2001 de 137 appartementen in gebruik genomen worden, deels koop, deels huur en verdeeld over drie gebouwen. De parkeergarage biedt ruimte aan 90 auto's en is voorzien van een autolift. Het project kreeg de naam Bleekhoven, met Bleekhof als straatnaam.

Vijverpark

Op de hoek van de Oostersingel en de Bleeklaan ligt het plantsoen met (drinkwater) vijver uit 1826. Het plantsoen is ontworpen door de befaamde tuinarchitect Roodbaard. Na afbraak van een deel van de Vijverschool ontstond aan de westkant daarvan ruimte voor nieuwbouw. In 2004 werden 34 appartementen gerealiseerd in de markante “woonpakhuizen” Laaxum en Wierum aan de Oostersingel. Het grootste deel van de oude Vijverschool is sinds 2001 in gebruik bij Tryater.

3

“Ons Huis” Bleeklaan 119

In 1929 werd “Ons Huis”, het nieuwe gebouw van de Nederlands Hervormde Stadszending, in gebruik genomen. “Voor het bestuur een heuglijke dag; het heeft nu straks in deze volksbuurt een eigen centrum voor zijn arbeid”. Het pand werd door de Stadszending gebruikt voor christelijke en sociale doeleinden, zoals zondagsschool en club- en jeugdwerk. Het markante gebouw werd ontworpen door architect A.J. Feddema. Het heeft een gesloten front met een toegang aan de Bleeklaan en bovendien een ingang aan de Auke Stellingwerfstraat. In 1975 werd het pand wegens de hoge onderhoudskosten verkocht aan de firma H. J. Huizenga, een groothandel in schoenen. In de jaren negentig zou het pand zijn vroegere functie weer verkrijgen; eerst voor de Volle Evangelie Gemeente, later voor de Vrije Baptistengemeente.

“Ons Huis” aan de Bleeklaan in 1929.

Tramlijn

Begin twintigste eeuw werd er in Leeuwarden uitvoerig en langdurig gediscussieerd over de aanleg van een nieuwe tramweg. In 1900 was de tramweg van het stationsplein via de Verlaatsbrug naar Marssum en verder aangelegd. Ook was er een “lijn”, een tramwagen voortgetrokken door een paard, tussen het station en de gasfabriek. In aanvulling daarop rees de wens om Leeuwarden bereikbaar te maken vanuit de zuidoosthoek van Friesland door de aanleg van een stoomtram van Leeuwarden naar Suameer, met een directe verbinding met de tramlijn Drachten-Veenwouden.

De route binnen de stad was gedacht van de Stationsweg langs het spoor naar Groningen richting Achter de Hoven, afbuigend in noordelijke richting over het Vliet en dwars over het Kalverdijkje; vervolgens over de latere Bleeklaan naar de Groningerstraatweg. Een harde voorwaarde van de gemeente was dat bij herberg De Bleek een halteplaats “met gelegenheid tot aanneming van goederen” zou worden gebouwd.

Er werden voorbereidingen getroffen tot de aanleg van de tramlijn. Panden en stukken grond werden aangekocht en het toekomstige tracé werd al vast ingericht. Dat was een kostbare

Passagiers bij de bushalte in de Bleeklaan in 1959, met Adri en Peter den Oudsten op weg naar oma. FOTO: BAS DEN OUDSTEN

aangelegenheid, met beeldbepalende consequenties. Zo werd de Bleeklaan buitengewoon breed uitgevoerd (17,50 meter) met in het midden een groenstrook, bedoeld voor aanleg van de tramlijn. Door die aanleg zou er tegelijk een belangrijke verkeersweg ontstaan van het Nieuwe Kanaal naar de Groningerstraatweg, met de mogelijkheid tot aanleg van nieuwe woongebieden.

Er was nog al wat tegenstand: middenstanders van de Voorstreek die bang waren dat de tram verkeer zou wegtrekken uit de binnenstad, de Kamer van Koophandel die juist de verbinding over Veenwouden koesterde, het Rijk vanuit belangen van doorgaand verkeer, de Tramwegmaatschappij die gaandeweg een kortere route ontdekte en bewoners die niet aan een straat wilden wonen waar de tram “rookend en smookend” voorbij zou komen. De discussie duurde zolang tot andere vormen van vervoer geleidelijk aan veel belangrijker werden. Het plan voor de stoomtram ging in rook op.

4 Nieuwbouwwoningen “Kleine Driehoek”

Eind jaren zeventig kwam het Rijk met de zogenoemde Interim Saldo Regeling (ISR), bedoeld om stadsvernieuwing financieel mogelijk te maken. In aan te wijzen gebieden zou het Rijk het verschil vergoeden tussen de kosten van de stadsvernieuwingplannen en de daaruit te verkrijgen opbrengsten. Deze maatregelen waren gericht op renovatie en/of nieuwbouw, op de woonomgeving, de verkeersstructuur en het welzijn van de bewoners.

Het gebied Cambuursterpad (Driehoek, Oude Weide, Kalverstraten), onderdeel van Schil-Oost, kwam voor de regeling in aanmerking: ruim 9 miljoen gulden werd door het Rijk beschikbaar gesteld. Voor de 193 corporatiewoningen (Vereniging voor Volkshuisvesting) in de zogeheten “Kleine Driehoek” (omsloten door Jacob Binckesstraat, Bleeklaan en Cambuursterpad) leek in eerste instantie ook renovatie mogelijk, conform de wens van de bewoners. Renovatie werd echter te duur, de woningen moesten plaats maken voor vervangende nieuwbouw naar ontwerp van architectenbureau Bonnema. Het idee dat vrijgekomen woningen in de buurt als wisselwoning gebruikt konden worden, werd enigszins verstoord door kraakacties. In 1984 was de nieuwbouw gereed.

Ruim tien jaar later kwam woningbouwvereniging Beter Wonen met sloopplannen voor 132 woningen aan de Barent Fockesstraat, de Sontdwaarsstraat, de Nieuw-Amsterdamstraat, de Jacob Binckesstraat en het Cambuursterpad. De huurderswerkgroep en bewoners van dit deel van de buurt hadden andere gedachten. Er werd uiteindelijk

Jacob Binckesstraat en Sontstraat gezien vanuit het oosten in 1982.
PEN-EN PENSEELTEKENING, EDDY SIKMA

een bijzondere oplossing bedacht. Huurders met belangstelling voor koop, werd die mogelijkheid geboden met een lening voor het aankoopbedrag plus de onderhoudskosten. Voorafgaand aan de overdracht zouden de woningen opgeknapt worden. Een klein aantal huurders koos voor continuering van huur, deze woningen werden doorverkocht aan een belegger.

5 Hoek De Ruyterweg-Insulindestraat

In 1941 werd op het, toen nog braakliggende, terrein op de hoek van de De Ruyterweg en de Insulindestraat een gebouw opgericht voor een zogenoemde Centrale Keuken. Door het Rijksbureau voor de Voedselvoorziening werden in een aantal grotere steden in het land

De Rijkswerkplaats voor vakontwikkeling aan de De Ruyterweg in 1955.
FOTO: LEEUWARDER COURANT

dergelijke voorzieningen ingericht. Het doel was om de nog aanwezige grondstoffen zo economisch mogelijk voor de voedselvoorziening te gebruiken. Per dag konden in de Leeuwarder vestiging 4000 maaltijden bereid worden. Deze waren af te halen tussen 11.00 uur en 12.30 uur. Eind 1945 kwam er een eind aan de Centrale Keuken. Ruim 5 miljoen porties eten waren er sinds de start verschaft. Met name in het laatste oorlogsjaar, toen de gasvoorziening in Leeuwarden stokte, werd dagelijks een enorme hoeveelheid eenpansmaaltijden verstrekt. De voormalige Centrale Keuken werd vanaf februari 1947 gebruikt als Rijkswerkplaats voor Vakontwikkeling van het Rijksarbeidsbureau. Hier werd aan grote groepen ongeschoolden, gedemobiliseerden en terugkerende oorlogsvrijwilligers een vakopleiding (“snelscholing”) gegeven. Zo werd getracht tegemoet te komen aan de toenemende vraag naar geschoolde krachten,

met name timmerlieden, metselaars en bankwerkers. Al snel bleek de beschikbare ruimte te krap en werd aanvullend een herscholingsbarak gebouwd op een terrein langs de Insulindestraat. Eind jaren vijftig groeide de school opnieuw uit haar jas. In 1960 werd een nieuwe vakschool geopend op industrieterrein West.

Op het terrein dat vrijkwam door het vertrek van de Rijkswerkplaats, werd in 1964 de nieuwe damesconfectiefabriek “Dotter” geopend. Het bedrijf begon in 1954 aan de Bleeklaan en telde begin jaren zestig al circa 50 personeelsleden (“meisjes”). Begin jaren zeventig zou het bedrijf de deuren sluiten. Supermarkt Fred van der Werf zou de volgende gebruiker van het betreffende terrein worden. Het pand is later omgebouwd tot bedrijfsruimte met enkele appartementen. De ontwerpende architecten Kamps, Jakobs en Walon behoorden zelf tot de gebruikers.

Net om de hoek, aan de De Ruyterweg, hebben tot eind jaren zeventig nog houten barakken van de Rijkswerkplaats gestaan, die na het vertrek daarvan nog in gebruik zijn geweest door de Rijksverkeersinspectie, personeel van de Giro en jeugdcentrum Sinneljocht. De barakken en een serie vooroorlogse woningen hebben plaatsgemaakt voor een twintigtal woningen van architectenbureau Kok en Oldewening.

Indische Buurt

Tussen het Noordvliet en sportpark Cambuur ligt de Indische Buurt. Deze buurt is nauw verbonden met Tjerk Hiddes-Cambuursterhoek door haar ligging, door de woningtypen, door haar karakter én door buurtvereniging Insulinde. Café Cambuur ligt in de Indische buurt.

Willem Cornelis de Groot (1853-1939) was de ontwerper van het oudste deel van de buurt, woningvereniging “Leeuwarden” was de opdrachtgever ervan. De 73 huurwoningen uit 1908, aan het Noordvliet en de Sumatra-, Java-, Borneo-, Celebes- en Bankastraat, behoren tot de vroegste arbeiderswoningen in Leeuwarden onder de Woningwet van 1901. “Voorbeeldige woningen” volgens de pers; “levendige architectuur”, met kleine voortuintjes en achter de woning een plaatsje met privaat.

6 Cambuurplein

Na de opening van het sportpark in 1936 werd ten westen ervan provisorisch een parkeerterrein ingericht voor ruim 200 auto's. Om financiële redenen was het die eerste jaren niet mogelijk het terrein van een verharding te voorzien.

Aan het terrein werd in 1941 – niet geheel verrassend – de naam Cambuurplein toegekend. Naast de functie voor parkeren werd het plein door de jaren heen voor allerlei andere doelen benut: vanaf 1951 voor de jaarlijkse Lunato-kermis, als feestterrein voor de buurt- en speeltuinverenigingen Insulinde en De Oosthoek, met name in de jaren vijftig als een zeer populair straatvoetbalterrein, als verzamelplaats bij de avondvierdaagse, tijdelijk als bodeterrein, start- en finishplaats van de Ronde van Friesland (wielerronde in de jaren zestig) en (vanaf 1957 tot in de jaren zeventig) voor de weekmarkt op dinsdag. Voor een serieus overwogen definitieve verplaatsing van het bodecentrum van het Oldehoofsterkerkhof bleek het plein te klein. De organisatie van de april-kermis Lunato was een initiatief van Henk van der Roest van de buurt- en speeltuinvereniging Insulinde. De opbrengst was bedoeld voor de bouw van een clubhuis.

Halverwege de jaren zestig volgde enige “stallingsordening”. Het plein werd opnieuw bestraat en het werd voorzien van 261 gemarkeerde parkeerplaatsen voor personenauto's en tien plaatsen voor autobussen. Langs de oostkant van het plein werden rekken geplaatst voor 320 rijwielen.

Direct na de oorlog werd de bouw van 35 onder- en bovenwoningen aan de westzijde van het Cambuurplein aanbesteed. Dit waren woningen van het Gemeentelijk Woningbedrijf, naar ontwerp van gemeentearchitect Zuidema. In 1991 werden de huizen alweer gesloopt. Pas eind jaren negentig volgde, naar ontwerp van AG Nova, herbouw. Er kwam winkelruimte op de begane grond met 28 koopappartementen in twee verdiepingen daarboven. Het complex kreeg de naam Schoppershof.

Aan de noordwestzijde van het plein is in 1961 nog een klein aantal woningen gebouwd. Het automobiel- en garagebedrijf “Modern” (Mobil) was destijds de eerste gebruiker van een pand met een

Het Cambuurplein als parkeerterrein tijdens een voetbalwedstrijd in 1951.
FOTO: FRANS POPKEN

doorsteek naar de De Ruyterweg. Eind jaren zestig kwam daar een Vivo-supermarkt.

Op de hoek van de Coopmansstraat en het Cambuurplein is in 1996 een gezondheidscentrum opgeleverd. In 2004 is dat verder uitgebreid tot Medisch Centrum De Zwaaij, naar ontwerp van architect Cees Slot.

Bedrijvigheid

De gasfabriek was jarenlang een groot, beeldbepalend bedrijf aan de oostkant van de stad. Dotter's confectiefabriek zou in de jaren zestig uitgroeien tot een belangrijke werkgever. In dit verband moet ook de BVO Cambuur niet vergeten worden. Enkele bedrijven uit het verleden die gevestigd waren aan de zuidzijde van de Groningerstraatweg: hotel De Bleek, garage Steinvoorte (later Engelsma & Wijnia) op nummer 10, groothandel in rookartikelen

De Coöp supermarkt aan de Linnaeusstraat in 1964.

P. Feddema op nummer 36 en steenhouwerij Arends op nummer 196. Aan de Bleeklaan kwam een behoorlijk aantal kleinere bedrijven, zoals smederij Van Eldik (nummer 21), grossierderij Faber (23), verhuisbedrijf Postma (25), postorderbedrijf Mercurius (27), ijsfabriek Van den Akker (29), Philipp's Parfumeriefabriek (31) en haringinleggerij Nieuwland (33).

Melkboeren, bakkers en handelaren in groente, fruit en aardappelen kwamen langs de deuren. Omdat deze venters uren achtereenvolgens in de buurt aan het werk waren, volgde een verzoek van de Bond van Kleinhandelaren aan de gemeente, om enkele urinoirs in de nieuw gebouwde wijken te plaatsen. Er zouden maar liefst vier "pishokjes" komen: in de Insulindestraat, op het Cambuurplein, bij het Zamenhofpark en bij de Tjerk Hiddesschool!

Het aantal buurtwinkels was tot in de tweede helft van de vorige eeuw zeer aanzienlijk. Deze winkeltjes waren aangesloten bij de Coöperatie (bijvoorbeeld Fokkema uit de Schapestraat, Liemburg in de Insulindestraat, Wiersma uit de Tjerk Hiddesstraat), de Schakelgroep (onder andere Jongtsma uit de Ramstraat, Van de Wit op het Koeplein) en de Centra (wed. A. de Vries van de Bleeklaan). Alleen al rond het Koeplein was een enorme variëteit aan bedrijfjes te vinden: kapper Jacob de Jong, schildersbedrijf Hollema,

taxibedrijf Jelle de Vries, groenteboer Wierda, fietsenmaker Okkema & Ypma, drukkerij Bijlenga en de Vivo in de 2^e Koestraat. Geleidelijk aan werden de kleine winkels vervangen door zelfbedieningszaken. In de jaren zestig waren dit de Vivo aan het Cambuurplein, de Coöp en De Gruyter aan de Linnaeusstraat. Fred van der Werf aan de Insulindestraat was een van de eerste grotere supermarkten in de buurt.

Behalve in de detailhandel is de huidige werkgelegenheid in de wijk vooral te vinden in de zorgsector, het onderwijs en de dienstverlening.

7 Sportpark Cambuur

Hampie, Oekie, Koko, Jan en Bennold zijn namen nauw verbonden aan het sportpark Cambuur. De eerste drie verwijzen naar bekende voetballers van VV Leeuwarden en SC Cambuur. Jan is een metafoor voor alle hockeyers, amateurvoetballers, schoolvoetballers, korfballers, handballers en andere atleten die actief zijn geweest op het sportpark. De windhond Bennold was een van de kanshebbers bij de renwedstrijden die in de jaren veertig en vijftig regelmatig gehouden werden "op" Cambuur.

De gemeente stelde in 1932 voor om een sportterrein aan te leggen aan de oostkant van de stad in het kader van de werkverschaffing. De minister van Binnenlandse Zaken bleek bereid voor de uitvoering van het werk 60% van de lonen beschikbaar te stellen voor de te plaatsen werklozen. Het terrein (12 hectare) werd aangelegd ten noorden van de Insulindestraat, met als west- en oostgrens de Weg naar Cambuur en de Poppeweg. Er werkten gemiddeld 140 werklozen aan de ophoging en egalisering van de terreinen. Het sportpark ligt ingeklemd tussen de Marathonstraat aan de noordkant en de Insulindestraat aan de zuidkant. Dit verklaart de aanduiding voor de harde supporterskern: "M.I.-side".

Het westelijk gedeelte en het middenterrein werden ingericht tot voetbalveld. Op het oostelijk deel kwamen twee oefenvelden en een hockeyveld. De voetbalverenigingen Leeuwarden en Frisia en

Sportpark Cambuur in 1938, gezien vanuit het zuidwesten.

hockeyvereniging RAP werden in 1936 de eerste bespelers en zouden tot in de jaren zestig gebruik blijven maken van het sportpark. Aan de westkant van het terrein werd een tribune opgetrokken naar ontwerp van gemeentearchitect Zuidema. Deze bood plaats aan 500 toeschouwers. De geplande aanleg van tennisbanen aan de noordkant en de aanleg van een sintelbaan werden “vooralsnog” uitgesteld. Rondom de velden werd een vijf meter brede singel gepland als afscheiding van de omliggende wegen. *“De accommodatie is zóó schitterend dat zelfs de meest verwenden onder de voetballers er tevreden over kunnen zijn”* merkte de krant op (L.C., 11-09-1936). Van deze tevredenheid was direct na de oorlog geen sprake meer. De grasmat verkeerde in erbarmelijke staat doordat het terrein in de oorlogsjaren was verhuurd als hooiland. De tribunecapaciteit was volstrekt onvoldoende om de toenemende publieke belangstelling op te kunnen vangen. Diverse toeschouwers kwamen met trapjes of kistjes of huurden een staanplaats op een platte wagen. Door

Het Cambuurstadion vanuit de lucht in 2005.
FOTO: PAUL JANSSEN/LEEUWARDER COURANT

de kanaalwerken in de omgeving van de stad kon de gemeente op gunstige voorwaarden grond aanschaffen. Nieuwe tribunes werden gemaakt van aarden wallen waarop de zitplaatsen (oostzijde) en treden (noord en zuid) in beton werden aangebracht. Ze hadden in totaal een capaciteit voor 12.000 toeschouwers. Op hoogtijdagen was er zelfs sprake van ruim 15.000 bezoekers. De aanleg van een sintelbaan voor atletiek werd serieus overwogen, maar dat zou te duur worden. Het park werd gemarkeerd door plaatsing van vier lichtmasten (42 meter hoog) in 1961. De vier (hoogspannings)masten werden gratis overgenomen van het Provinciaal Electriciteitsbedrijf. In 1995 werd een groot deel van de tribunes gesloopt en herbouwd naar ontwerp van architectenbureau Alynia. Er kwam ruimte voor commerciële functies, voor kantoren, de Zakenclub, de Vriendenclub, een spelershome, een perskamer en een sporthal. Het aantal overdekte zitplaatsen werd fors uitgebreid. Cambuur was klaar voor de twintigste eeuw.

Rond 2005 kwam een groep samenwerkende corporaties met vergevorderde plannen voor de aanpassing van het totale sportpark. Er werd een uitbouw van het stadion ontworpen tot een capaciteit van 17.000 toeschouwers en met diverse woontorens langs de Coopmansstraat en omgeving (met ruim 300 woningen in totaal) en een basisschool onder de oost-tribune. De plannen gingen verder uit van handhaving van drie (kunstgras!)velden voor VV Leeuwarden én verwijdering van de hekken rondom het sportpark!

De wens tot nieuwbouw van een stadion elders in de stad (Werpsterhoek of rond het WTC/Expo) bleef daarnaast rondzingen, deels vanuit commerciële belangen, maar ook vanuit een oogpunt van veiligheid. Dieptepunt in dat verband waren de rellen in juni 2009 na afloop van de nacompetitiewedstrijd Cambuur tegen Roda JC. Door het verlies liep Cambuur promotie mis. Enkele honderden raddraaiers bekogelden de politie met straatklinkers en met "alles wat los en vast zat". Buurtbewoners stonden doodsangsten uit, een twintigtal agenten liep verwondingen op. Na enkele charges van de M.E. konden de relschoppers gemakkelijk wegvlugten langs de nauwe straatjes en stegen en door tuinen in de omgeving.

Door financiële perikelen en de crisis op de woningmarkt liggen plannen voor nieuwbouw van het stadion voorlopig in de ijskast.

Schoppershof

Schoppershof was een klein woonbuurtje, met rug-aan-rug-woningen, gebouwd rond 1850. Ruim 100 jaar later was het buurtje niet alleen sterk verouderd en vervallen, maar bovendien een sta-in-de weg voor de aansluiting van de Linnaeusstraat op de De Ruyterweg. De naam is naar alle waarschijnlijkheid ontleend aan de heer Schoppen, eigenaar van een boerderij die daar tot 1814 heeft gestaan.

Tussen het Schoppershof en School 17 (Parkschool) lag een terrein dat in de jaren dertig werd gebruikt als kaatsveld voor vereniging De Oosthoek. "Entrée 24 cent, werkloozen 14 cent, jongens 12 cent". Later zou een terrein op sportpark Cambuur hiervoor benut worden. Nadat de gemeente halverwege de jaren vijftig alle woningen aan het Schoppershof in eigendom had verkregen, werden de bouwvallige huizen stuk voor stuk afgebroken. Voor een deel van het vrijgekomen terrein kwam pas enkele jaren later een gegadigde.

Schoppershof omstreeks 1925.

N.V. De Gruyter & Zn. was in 1959 bereid het betreffende terrein te bebouwen met een winkelgalerij en daarboven 12 woningen in twee woonlagen. Ook de Molenbuurt (11 woningen), iets zuidelijker aan de (latere) De Ruyterweg, werd omstreeks 1955 afgebroken. De naam "Schoppershof" vinden we terug als straatnaam elders in de wijk en tevens als naam van het nieuw gebouwde appartementencomplex aan het Cambuurplein.

8

De Wending Albert Schweitzerstraat 2

In 1992 werd de eerste paal geheid voor de bouw van een opvangcentrum van de Stichting Nederlands Leger des Heils (later Limor) op de hoek van de Albert Schweitzerstraat en de Coopmansstraat. Dit opvangcentrum, "De Wending" genaamd, verhuisde van de voormalige pastorie van de Bonifatiuskerk naar deze locatie. Het

De Wending aan de Albert Schweitzerstraat. FOTO: FROUKJE VARKEVISSER

was bedoeld voor de tijdelijke huisvesting van mensen die uit huis gezet waren of uit huis waren weggegaan. In 2009 verhuisde de crisisopvang van Limor naar Bilgaard. Opvangorganisatie Zienn nam het pand vervolgens in gebruik voor de opvang van jongeren en vervolgens voor sociaal pension "De Bel", dat kortgeleden weer verhuisd is naar de Hoekstersingel.

Linnaeusbuurt

Deze buurt, begrensd door het Oosterpark, Archipelweg, Pasteurweg en sportpark Cambuur, was de eerste naoorlogse buurt in Nederland die gesloopt werd!

In 1939 verwierf de gemeente een perceel grond aan de noordzijde van het sportpark, ten behoeve van de bouw van arbeiderswoningen "in de naaste toekomst". In 1947 kwam de gemeente met een voorstel met betrekking tot de bouw van 102 beneden- en bovenwoningen aan de Marathonstraat. Deze woningen werden ontworpen door gemeentearchitect Zuidema. Ze vertoonden veel overeenkomsten met de op dat moment in aanbouw zijnde woningen aan het Cambuurplein. Er kwamen in totaal vijf verschillende typen, in hoofdzaak zogenaamde "drie-op-tweewoningen". Dit waren woningen van verschillende grootte, geheel

op de begane grond, of een bovenwoning met verdieping of een woning met drie etages. Evenals veel andere woningen die vlak na de oorlog gebouwd werden, was de uitvoering van de woningen aan de Marathonstraat heel traditioneel en sober.

De gemeente had de smaak te pakken. Later in 1947 kwam er een aanvullend voorstel voor de bouw van nog eens 184 beneden- en bovenwoningen op het bouwterrein ten noorden van de Marathonstraat. De bouw van de gemeentewoningen duurde langer dan een jaar. De aannemers konden het werk niet goed organiseren door een tekort aan stukadoors, timmerlieden, metselaars en materialen.

De rooms-katholieke woningstichting St. Joseph bouwde in 1949-1950 twee blokken met in totaal 44 beneden- en bovenwoningen langs de Boerhaavestraat en in 1953 nog eens 24 etagewoningen in drie woonlagen aan de Archipelweg, tussen de Linnaeusstraat en de Boerhaavestraat.

De oplevering van de nieuwe woningen in de Linnaeusbuurt in 1948 en 1949 werd enthousiast begroet. In de beginjaren waren de woningen in deze buurt erg gewild. Niet alleen door de heersende woningnood, maar ook gezien de gunstige prijs-kwaliteitverhouding. De "toplaag" van de arbeidersklasse en het middenkader (onderwijzers, ambtenaren, politie) trok in de woningen.

Enkele jaren later kwamen echter de eerste minder enthousiaste reacties, onder andere uit de gemeenteraad: *"Huizenblokken in de Marathon- en Linnaeusstraat ("Marathonie" volgens een raadslid zijn verbazend eentonig en egaal, ze geven wat een pakhuisachtig idee". "Er zijn straten gemaakt die na verloop van jaren een grote kazerne lijken, dat is vreselijk. Het is een straf er te moeten wonen. Het moet toch voor de arbeiders die gedwongen zijn er heen te trekken zo aangenaam mogelijk worden gemaakt".*

Halverwege de jaren vijftig werd een groot aantal woningen in het IJsbankkwartier gesaneerd. De "betere" gezinnen werd een gemeente- of corporatiewoning toegewezen. Het "onmaatschappelijk" deel, veelal kinderrijke gezinnen, werd naar de Linnaeusbuurt verwezen, met een bewuste concentratie in het oostelijke deel van de Linnaeusstraat. "Bewust", maar niet publiekelijk besloten. Verwijzing naar de Linnaeusbuurt was

De Linnaeusstraat noordzijde, het oostelijk uiteinde, in 1952.
FOTO: P. BOONSTRA/LEEUWARDER COURANT

verklaarbaar omdat daar immers gemeentewoningen stonden. De woningen waren relatief goedkoop en beschikbaar, omdat een deel van de oorspronkelijke bewoners alweer doorstroomde naar nieuwbouwwoningen, bijvoorbeeld in Schieringen. Op verzoek van de gemeente werd eind 1960 en begin 1961 onderzoek verricht naar de vormen van onaangepast gedrag in de Linnaeusbuurt. De huishoudingen in de buurt konden grotendeels tot de laagste klassen van de samenleving gerekend worden. Bijna een derde van het aantal gezinnen uit de buurt had bij instellingen hulp gevraagd of er moest vanuit het oogpunt van kindbescherming ingegrepen worden. Bijna 85% van de onaangepaste gezinnen was pas na 1954 in de buurt komen wonen. De resultaten van het onderzoek waren schokkend en opzienbarend en al gauw bekend in de stad. Dit versterkte de (voor)oordelen over de Linnaeusbuurt en zorgde ervoor

Dichtgetimmerde woningen aan de Linnaeusstraat in 1976.
FOTO: LEEUWARDER COURANT

dat bewoners van deze buurt vaak werden gediscrimineerd, bijvoorbeeld bij sollicitaties en bestellingen. Reeds in 1955 constateerde de gemeente talrijke gebreken in de 184 woningen aan de Linnaeusstraat. Door de matige onderhoudsinspanning van het GWB en het ruwe woongedrag in de buurt, verslechterde de woonsituatie. Vanaf 1972 versnelde het verval. Er was steeds meer sprake van achterstallig onderhoud, “suboptimaal gebruik van vuilniszak en reinigingsdienst” en minder gewenste vormen van bedrijvigheid aan huis (autosloop, lompenhandel, prostitutie). Het gevolg was dat de verhuur van leegkomende woningen werd opgeschort. De problemen en de leegstand namen toe. In afwachting van nadere besluiten, werden door de gemeente diverse leegstaande woningen dichtgetimmerd om vandalisme tegen te gaan; alweer een reden voor de “zittende” huurders om ook weg te trekken.

Op 31 mei 1976 besloot de gemeenteraad tot afbraak van 286 woningen aan de Linnaeusstraat en de Marathonstraat en 24 woningen aan de tussenliggende straten.

Het besluit tot afbraak werd mede gevoed door het draagvlak daarvoor vanuit de buurt. De combinatie van de matige aanvangskwaliteit van de woningen, de beperkte onderhoudsinspanning, de sociale structuur van de wijk door het toewijzingsbeleid en de indruk die geleidelijk aan werd gewekt ("buurt is opgegeven"), verklaart het vroegtijdig einde! Een groot deel van de bewoners verhuisde naar de Wielenpölle.

Eerste paasdag 1975 werd 's avonds de 37-jarige metselaar Anne Boonstra met een mes doodgestoken op de hoek van de Linnaeusstraat en de F.C. Dondersstraat. Dit was een gerucht-makende gebeurtenis die het toch al negatieve imago van de buurt verder verslechterde. De politie hield een groot buurtonderzoek en legde een vragenlijst voor aan bewoners van ruim 2500 woningen in "Oost". Eind 1976 leek de zaak opgelost. Uiteindelijk moest de verdachte worden vrijgesproken wegens gebrek aan bewijs.

9 Metamorfose (Bonnemawijk)

In 1975 kwam de gemeente met een globaal plan voor woonbebouwing tussen de Marathonstraat en het Zamenhofpark. Ter hoogte van het Cambuurplein werd een vloeiende aansluiting van de Marathonstraat op de Linnaeusstraat aangegeven, met de mogelijkheid tot enige (bedrijfs)bebouwing daarbij. De Linnaeusstraat zou met name een bestemming als woonstraat krijgen. Het bestaande stratenpatroon bleef over het algemeen gehandhaafd. Er was ruimte voor 195 (eengezins)-woningen. Met deze uitgangspunten werd in augustus 1976 aan vijf architecten gevraagd een schetsplan op te stellen en die in maart 1977 aan te leveren.

De opdracht tot het maken van een definitief ontwerp werd uiteindelijk verleend aan de winnaar van de prijsvraag, de ontwerper van het plan Metamorfose, bureau Bonnema. De benamingen Linnaeusstraat, Marathonstraat, Dr. Jennerstraat, Schroeder van der Kolkstraat,

De eerste paal wordt geslagen op 18 september 1978.
FOTO: LEEUWARDER COURANT

Mathijssenstraat en F.C. Dondersstraat werden in 1977 ingetrokken in verband met de negatieve klank die er aan kleefde. Op 18 september 1978 werd de "eerste" paal geheid door Bernard Muller, hoofdingenieur-directeur en inspecteur voor de Volkshuisvesting in Friesland. Een eerste paal voor de bouw van in totaal 163 woningen. *"Er is afgerekend met grootschaligheid, eenvormige en monotone bouw. Kleinschaligheid, verantwoorde differentiatie, zowel in horizontale als in verticale zin, maar ook in woninggrootte en herkenbaarheid, zijn in het ontwerp verwerkt"*, aldus Muller.

In 1981 werd het gebied aangewezen als eerste woonerf van de stad. Dit is terug te zien in de inrichting (groen, parkeren, speelobjecten) en in de regels (auto's stapvoets, alle verkeer van rechts voorrang). In 1983 werd het plan afgerond en waren de woningen merendeels bewoond.

10 Rotonde Coopmansstraat-Archipelweg

De kruising Coopmansstraat-Archipelweg werd in 1996 uitgevoerd als minirotonde. Hiermee werd een ooit gewenste tunnel onder de Archipelweg, voor langzaam verkeer tussen de Coopmansstraat en Egelantierstraat, min of meer overbodig. De rotonde werd in 2007 op verzoek van het wijkpanel “herkenbaar” gemaakt door plaatsing van de blauwgele “Obelisk” van kunstenaar Henk van Bennekom.

Door de afbuiging van de Coopmansstraat naar de Archipelweg kwamen de flats van St. Joseph geïsoleerd te liggen. Dat, én het feit dat deze flats geen hoge kwaliteit hadden en een negatief contrast zouden vormen met het nieuwbouwplan, maakte het besluit tot afbraak gemakkelijker. Het, in 1988 opgeleverde, kantoorpand op die locatie bood huisvesting aan het Centraal Bureau voor de Rijvaardigheid, de Friese Bondsspaarbank en aannemer BAM-Kolk.

De rotonde met “Obelisk”. FOTO: FROUKJE VARKEVISSER

11 Woonwagencamp Jelle Bangastraat

In 1987 werd een locatie aan de Jelle Bangastraat aangewezen als een van de vier terreinen in Leeuwarden die in aanmerking kwamen voor de aanleg van een klein woonwagencamp. Belangrijke overwegingen daarbij waren: capaciteit voor zeven tot elf wagens en scholen en winkels op loopafstand. Ook moest het kamp worden opgenomen in een “normaal” stratenplan in een woonbuurt (integratie!). In 1989 zouden hier zes standplaatsen gerealiseerd worden, waarvan vier uitgerust met een schuurtje met sanitaire voorzieningen. De huurwagens kwamen in beheer bij het Gemeentelijk Woningbedrijf.

In de jaren negentig waren er diverse conflicten tussen een kampbewoner en de andere woonwagencampbewoners en de buurtbewoners. Aanleiding daartoe vormde het autosloopbedrijf dat vanuit de woonwagen van de betreffende bewoner werd geëxploiteerd. Het vertrek van de bewoner en zijn bedrijf bleek de oplossing.

Het woonwagencamp. FOTO: FROUKJE VARKEVISSER

Voor het kamp werden in 2007 (naar ontwerp van Penta Architecten) twee appartementengebouwen gerealiseerd, met een reeks drive-in-woningen ertussen. Deze gebouwen waren dwars op de Archipelweg gesitueerd. Ze kregen de namen Boerhave (met één “a”!) en De Bongerd, de naam van de christelijke scholengemeenschap die jarenlang op die locatie noodlokalen gebruikte. Aan de andere kant van het kamp staat het buurthuis Cambuursterhoek, in 1968 geopend als buurtcentrum “De Oosthoek”.

12 Voormalige St. Joseph-school Frederik Ruyschstraat 10

In 1955 werd aan de zuidkant van het Oosterpark de rooms-katholieke kleuterschool St. Joseph ingezegend en geopend. Deze school was ontworpen door architect Arjen Witteveen. Het gebouw had drie lokalen op het zuiden, haaks op de Frederik Ruyschstraat, en

De opening van de St. Joseph-school op 9 november 1955. FOTO: SJOERD ANDRINGA

een achthoekig speellokaal aan de Boerhaavestraat. De schoolfunctie verviel in de jaren tachtig. Na een kortdurend gebruik van de voormalige school door de Stichting Kinderopvang Leeuwarden, kwam in 1995 een galerie met woning in het pand. De galerie is onlangs gesloten.

Jeugdherberg

In 1935 waren er zeer concrete plannen voor de bouw van een jeugdherberg op een terrein aan het in aanleg zijnde plantsoen aan de Boerhaavestraat. Door de Friesche Bouwkring was een prijsvraag voor een ontwerp hiervoor uitgeschreven. Dit initiatief sprak de gemeente bijzonder aan, omdat dit het bezoek aan de stad zou bevorderen. Bovendien zou het een werkverschaffingsproject voor jeugdige werklozen worden. Het ontwerp “Max” van de heer Wijnands uit Huizum werd door de jury als winnaar uitgeroepen. Aan de stichting “Jeugdherbergen in Friesland” werd kosteloos een terrein van 1600 m² ten westen van de Frederik Ruyschstraat in bruikleen gegeven voor de bouw. Eind 1935 meldde de stichting dat de bouw “voorlopig” niet door kon gaan op grond van tegenvallende berekeningen voor de exploitatie. De gemeente oordeelde vervolgens dat het terrein “voorlopig” ook tot plantsoen kon worden ingericht: *“Mocht de herbergbouw toch nog doorgaan, dan kan het terrein met betrekkelijk weinig moeite daartoe bestemd worden”*.

13 School 17/(Ooster)Parkschool Boerhaavestraat 30

Begin 1931 stelde de gemeenteraad 122.500 gulden beschikbaar voor de bouw van een nieuwe, openbare lagere school, te bouwen op een terrein ten zuiden van het Kalverdijkje. Ruimtegebrek in andere scholen, het toenemende aantal bewoners aan de oostkant van de stad en de beschikbaarheid van gemeentegrond, verklaarden dit besluit. De school werd gebouwd volgens ontwerp van gemeentearchitect Zuidema (in samenwerking met ir. J. Gratama) en in 1932 werd zij in gebruik genomen. De *Leeuwarder Courant* beschreef destijds de omgeving van de nieuwe school als volgt: *“...waar het verrezen is aan*

den zoom der stad, zoodat vanuit de lokalen, die alle op het zuiden zijn gelegen, 't oog over groene velden dwalen kan. Het geheel is een sieraad voor de omgeving geworden". De vorm van het gebouw onderscheidde zich van de gangbare schoolbouw, door de aanpassing aan de toen nog landelijke omgeving. Het koepeltje op de topgevel en de uileborden zijn daar voorbeelden van. Het gebouw omsluit door haar bouwvorm het schoolplein waardoor wind en tocht vermeden worden. Andere opvallende elementen zijn: de zadel- en schilddaken, de rode Hollandse golfpannen, kleine kapellen en de hoekornamenten van siersmeedwerk.

De oorspronkelijke naamgeving van de school vergde weinig hoofdbreken en creativiteit; School 16 aan de Coornhertstraat was immers enkele jaren eerder (1929) geopend. Later volgde de vernoeming naar het nabijgelegen Oosterpark. Toen dat park in 1959 werd omgedoopt tot Dr. Zamenhofpark lag de volgende naam voor de hand. Wellicht vanuit kostenoverwegingen (er hoefden slechts zes

De Parkschool aan de Boerhaavestraat in 1932. FOTO: H.A. ROLLEMA

smeedijzeren letters verwijderd te worden) werd echter gekozen voor de naam Parkschool.

Begin jaren zeventig liep het leerlingenaantal sterk terug, onder andere door de ontwikkelingen in de Linnaeusbuurt. In het schooljaar 1975-1976 werden de overgebleven leerlingen ondergebracht in de Boerhaaveschool, even verderop in de straat.

De onderwijsfunctie van het gebouw bleef vooralsnog. De school werd allereerst in gebruik genomen door de Academie voor Fysiotherapie, later gevolgd door een docentenopleiding en vervolgens door de eerste Friese Iederwijsschool. Circusschool De Hoogte verzorgde enkele jaren opleidingen en cursussen in de Parkschool. Het pand was heel geschikt voor die functie vanwege de beschikbare hoogte. Tot voor kort werd het gebouw gebruikt door de Stichting Kinderopvang Leeuwarden. Inmiddels is de voormalige school in opdracht van de Stichting Zorg op Maat verbouwd ten behoeve van begeleid wonen.

14 Oosterpark/Dr. Zamenhofpark

Toen sportpark Cambuur zijn voltooiing naderde zocht de gemeente naar een ander project dat eveneens met behulp van werkverschaffing kon worden gerealiseerd. De aanleg van het geplande plantsoen op het aan de gemeente behorende terrein, ingesloten door de Swammerdamstraat en de Boerhaavestraat, leende zich daar uitstekend voor. In 1942 kreeg het plantsoen de naam Oosterpark. Het toenmalig hoofd van de Plantsoenendienst, A. M. van Essen, was de ontwerper van het park.

Rond 1955 werd het Oosterpark in oostelijke richting vergroot met een park en een vijver, tussen Robert Kochstraat, Frederik Ruyschstraat en Boerhaavestraat "tot aan de toekomstige stadsautoweg" (de Archipelweg). In het uitbreidingsplan van 1935 was op deze locatie een nieuw gemeentelijk ziekenhuis gedacht, nabij het Infectiepaviljoen. Op die plannen kwam men terug. De Frederik Ruyschstraat zou vervolgens dwars door het park lopen, als scheidingsweg tussen het oude en nieuwe park.

Terrein voor een aan te leggen park bij de Frederik Ruyschstraat in 1955. Links een stukje van de Christelijke Huishoudschool, daarachter de Juliana van Stolbergschool. Geheel rechts nog een stukje van het paviljoen voor besmettelijke ziekten en helemaal op de achtergrond is nog de Oranje Nassauschool te zien. FOTO: LEEUWARDER COURANT, LEEUWARDEN

Jeugd in het park

“In het oosten van de stad heeft zich een comité gevormd, dat de bescherming van het Oosterpark wil propageren bij de omwonenden. In een circulaire richt het comité zich tot hen en vraagt speciaal de ouderen er op te willen toezien dat de jeugd niet meer voetbalt en verstoppertje speelt. Voor deze spelletjes vindt het comité het park te duur en adviseert het de ouders de jeugd voorlopig naar het braak liggende stuk land ten oosten van de Archipelweg te sturen”. (L.C. 13 juli 1957).

De Gaudi-bank in het Dr. Zamenhofpark. FOTO: EDDY SIKMA

Recht tegenover de Christelijke Industrie- en Huishoudschool was in 1955 de bouw van een commandopost voor de Bescherming Bevolking voorzien. Juist daar, omdat in geval van nood de school kon dienen voor legering van manschappen. Buurtbewoners ageerden sterk tegen het plan, omdat het schaarse groen in het intensief bewoonde stadsdeel Oost daarmee verder aangetast zou worden. Realisering stakte uiteindelijk op de financiering. Eind 1959 werd de aanduiding Oosterpark ingeruild voor Dr. Zamenhofpark. Dit gebeurde op verzoek van de plaatselijke afdeling van de Esperantistenvereniging, naar aanleiding van de 100ste geboortedag van de schepper van het Esperanto. In 1966 onthulde de toenmalige burgemeester Harmsma een koperen werk van beeldhouwer Tjeerd Visser. In opdracht van de gemeente, de Esperantistengroep en de *Leeuwarder Courant*, maakte Visser een drie meter hoge sculptuur. Het object bracht volgens de maker “dansend tot uitdrukking wat gezegd moet worden”. De internatio-

nale gedachte kwam eveneens tot uitdrukking door de uit allerlei landen afkomstige stenen langs het pad naar het monument. Een en ander bleek helaas erg gevoelig voor vernieling. In 1975 werd, grenzend aan de Pasteurweg, in het park een borstbeeld van dr. Zamenhof geplaatst door een actieve Esperantist (de heer Blanksma). Het park werd in 2007 heringericht met stadsvernieuwingsgeld van het project “Doen”. Het oudere en nieuwere deel werden geïntegreerd (mede door uitbreiding van de vijver) en voorzien van een speelveld en een losloopterrein voor honden. Langs de noordelijke oever van de vijver werd een vlonder aangebracht, terwijl leerlingen van De Sprong een “Gaudi-bank” maakten; een met duizenden tegelscherven belegde bank.

“De besmettelijke barakken”

In 1930 werd het paviljoen voor lijdende aan besmettelijke ziekten geopend aan de noordzijde van het toenmalige Kalverdijkje. Dit Infectiepaviljoen (in de volksmond al snel “de besmettelijke barakken” genoemd) werd volgens plan van Gemeentewerken gebouwd ter vervanging van de vestiging aan de Voorstreek. Het bood plaats aan maximaal 36 patiënten. De locatie was reeds in gemeentelijk bezit en bood bovendien de ruimte voor een nieuw gemeentelijk ziekenhuis naast het paviljoen. Dit werd ruim buiten het stedelijk gebied gebouwd om de patiënten zo goed mogelijk van de buitenwereld te isoleren én hen de nodige rust te geven.

De locatie nabij de schietbaan riep - enigszins begrijpelijk - vragen op. Echter, toen al bestonden er plannen voor de aanleg van een weg waarvoor de schietbaan sowieso zou moeten wijken. Burgemeester Van Beyma zei bij de besluitvorming: *“Laat men niet tegen stemmen omdat daar misschien een enkel pafje zal vallen”*.

Het hoofdgebouw werd omringd door gazons, de woning van de portier én een lijkenhuisje. Het gebouw was verdeeld in drie, geheel op zichzelf staande afdelingen, één voor typhus-, één voor roodvonk- en één voor difteriepatiënten. Specialistische apparatuur ter bestrijding van de ziektes was aanwezig. Alles was zo hygiënisch mogelijk ingericht. Zo waren de vloeren van terrazzo en de meubelen van glad hout. De feestvreugde kende

nauwelijks grenzen toen de afdeling Leeuwarden-Huizum van de V.A.R.A. in 1931 een compleet radio-ontvangtoestel aan het paviljoen schonk *“zodat binnenkort ook de patiënten van de uitzendingen zullen kunnen genieten”*.

Bezoek was beperkt mogelijk, waarbij contact veelal slechts mogelijk was via de ramen.

Na de oorlog werd het Infectiepaviljoen steeds meer ingesloten door bebouwing en werd de rust aangetast door de tegenover gelegen speeltuin, de aanwezigheid van de scholen en (op zondag) “het lawaai van Cambuur”. Door de minder gunstige ligging, de afnemende behoefte aan een dergelijke voorziening (ziekten als roodvonk en kinkhoest kwamen nauwelijks meer voor) en door de wens tot integratie met het ziekenhuis, werd het paviljoen in 1971 gesloten na ingebruikneming van Triotel.

Het plan om het gebouw dienst te laten doen als opvangcentrum voor verpleging behoevende bejaarden of eventueel voor sociaal buurt- en jeugdwerk, strandde op de hoge renovatiekosten. Na diverse brandjes werd het pand in 1971 afgebroken en werd het vrijvallende terrein betrokken bij het park. Ook de voormalige portierswoning was zonder forse investeringen niet meer geschikt te maken voor bewoning en werd daarom eveneens gesloopt.

Het paviljoen voor besmettelijke ziekten aan de noordzijde van de Boerhaavestraat in 1930. FOTO: CH. GOMBAULT

15 Comenius Zamenhof Robert Kochstraat 6

Christelijke Scholengemeenschap Comenius startte in 2008, op de locatie van de gesloopte Prinses Marijkeschool en Marnixschool, in een nieuw gebouw (van Grunstra architecten) met praktijk- en vmbo-onderwijs. Dit gebouw biedt ruimte aan 800 leerlingen. Aan de kant van het Zamenhofpark is een ingang voor het praktijkonderwijs.

CSG Comenius Zamenhof. FOTO: FROUKJE VARKEVISSER

Andere scholen rond het Zamenhofpark

Enkele jaren na de oorlog was er een grote behoefte aan schoolruimte. De gemeente stelde dan ook dat, door de bouw van woonhuizen in het oosten van de stad, er uiterlijk in 1950 een nieuw schoolgebouw beschikbaar zou moeten zijn voor openbaar lager onderwijs. Het ministerie van Onderwijs gaf in overweging zogenoemde Finse scholen aan te vragen. Dit waren geheel van hout opgetrokken schoolgebouwen van de NV Panagro te Warmond, die de gebouwtjes importeerde uit Finland. Levensduur van de scholen werd geschat op veertig á vijftig jaar. Het waren markante gebouwen, naar ontwerp van architect Maarten Laurentius.

In 1949 werd aan de Boerhaavestraat, ten oosten van het paviljoen voor besmettelijke ziekten, zo'n Finse school gebouwd ("school 30", daarna "Boerhaaveschool" en weer later "Zamenhofschool"). Na een uitbreiding in de jaren vijftig zou ook een dependance van kleuterschool "de Zwaluw" (later "de Spreeuw") in het gebouw gevestigd worden. Het complex "overleefde" een stevige (aangestoken) brand in 1968, maar verloor uiteindelijk zijn schoolfunctie. Het gebouw werd tijdelijk door een groep kunstenaars gebruikt als atelier en in 2004 werd het gesloopt. Op de vrijkomende locatie kwamen enkele tientallen appartementen.

De Finse school aan de Boerhaavestraat omstreeks 1950. FOTO: HAN DE VRIES

In de jaren vijftig werden rond het Oosterpark diverse scholen gebouwd. Voor scholen was dit een goede locatie vanwege de beschikbare ruimte, het gemeentelijk grondbezit en de goede bereikbaarheid (bus). School 17 was er al en ook aan de Boerhaavestraat was reeds de openbare lagere (Finse) school in gebruik. Aan de

noordkant van het park verrees in 1951 de Juliana van Stolbergschool voor christelijk lager onderwijs (architect D. Witteveen) en daarnaast de, in 1954 geopende, Christelijke Industrie- en Huishoudschool: de Prinses Marijkeschool, voor sommigen de “spinazieacademie”. In 1962 werd aan de Robert Kochstraat de Marnixschool geopend, naar een ontwerp van architect J.C. Teeuw. Dit was een school voor christelijk lager economisch en administratief onderwijs. Later werd deze LEAO uitgebreid met de vrijkomende ruimte in de Juliana van Stolbergschool (door verhuizing naar de Plataanstraat in 1970). Door de ontvolking van de buurt vanaf de jaren zeventig liep ook het leerlingenaantal van de lagere scholen sterk terug. In enkele gevallen werd een school opgeheven.

16 Salvatorkerk Archipelweg 133

Op de hoek van Archipelweg en Robert Kochstraat werd eind 1962 de gereformeerde Salvatorkerk ingewijd. Dit was een kerkelijk complex met kerk, pastorie, kosterwoning, vergaderzalen, consistorie en een theaterzaaltje. Egbert Reitsma, de ontwerper van de Pelikaanerk (1930), tekende aan het eind van zijn loopbaan letterlijk en figuurlijk ook voor de Salvator. Het verminderde kerkbezoek en de onderhoudslasten noodzaakten tot verkoop. De Evangelische Gemeente in Leeuwarden nam het grootste deel van het complex in 1996 over. De kosterwoning en pastorie werden los verkocht en als woning gebruikt (“De Blauwe Pastorie”).

Schietbaan

In 1871 ging het gemeentebestuur in op een verzoek van “de militaire autoriteit” om dichtbij de stad een schietbaan aan te leggen. Leeuwarden bood daarmee de schutters een gelegenheid tot oefening op veilige afstand van de stad. Met een kazerne, een militair hospitaal, een kruithuis en een exercitieveld, kreeg Leeuwarden als garnizoensstad met de schietbaan extra betekenis. Onder leiding van stadsarchitect Romein werd er een terrein ten noorden van het Kalverdijkje aangewezen en een toegangsweg vanaf dit dijkje tot de schietbaan aangelegd. Bij slecht weer bleek

die toegangsweg onbegaanbaar. Dit was reden genoeg voor de gemeente om het Kalverdijkje van klinkers te voorzien, vanaf de Groningerstraatweg tot aan het Schoppershof, met een zijtak naar de schietbaan. In 1873 werd de baan (250 meter bij 18 meter) in gebruik genomen. Op het terrein bij de schietbaan werd een kruithuis gebouwd, ter vervanging van het oude kruithuisje bij de verswatervijver bij de Oostersingel. Vanaf 1907 kregen ook “gewone” burgers de mogelijkheid lid te worden van de schietverenigingen ter plaatse. De gemeentelijke schietbaan werd verhuurd aan het Rijk. In 1930 besloot de gemeente die huur op te zeggen gezien de oprukkende bebouwing aan de oostkant van de stad. Als herinnering is de zogenaamde “schietbaanboom” jarenlang gespaard, een knoestige wilg en de oudste en dikste boom van het Zamenhofpark. Eind jaren dertig zou een nieuwe baan gerealiseerd worden, meer oostelijk gelegen aan het Kalverdijkje, achter de molen; een terrein dat vroeger nog als vliegveldje is gebruikt.

De Salvatorkerk in 1968. FOTO: FIRMA VAN KAMPEN

De schietbaan in 1929. FOTO: CH. GOMBAULT

17 Vrijheidsplein

Het Vrijheidsplein is een belangrijke schakel in het oostelijke en noordelijke deel van de rondweg. In 1952 werd het in een uitbreidingsplan nog gestippeld ingetekend *"aangezien het ons minder wenselijk voorkomt de vorm van een dergelijk belangrijk verkeersplein thans reeds vast te leggen"*, aldus het college van B&W. In 1958 kreeg het plein al enige vorm; bij de aantakking van de Pasteurweg op de Groningerstraatweg werd een rond verkeersplein ontworpen, waarvan het zuidelijke deel begin jaren zestig werd aangelegd. In 1963 werd aan het (toen nog niet voltooide) plein de naam Vrijheidsplein toegekend, omdat de bevrijders in 1945 op deze plaats de stad binnentrokken. Daar ging nogal wat discussie aan vooraf. Menigeen vond de naam te algemeen, waardoor er diverse suggesties volgden, zoals: Plein 15 april 1945, Canadaplein, Canadezenplein, Henri Dunantplein, Bevrijdingsplein.

Het Vrijheidsplein in 1964, gezien vanuit de flat aan de Eikenstraat.
FOTO: H.J. ZIJLSTRA

In 1965 werd het verkeersplein voltooid, dat wil zeggen dat nu ook de noordelijke helft werd aangelegd. De aansluiting van de Pasteurweg op het plein werd in 1973 ongedaan gemaakt om de doorstroming op het plein te verbeteren. Eind jaren tachtig nam de zorg over die doorstroming toe. Ten noorden van het Vrijheidsplein werd een nieuwe aansluiting gemaakt tussen de weg richting Groningen en het noordelijke gedeelte van de rondweg. Het, toch al kleine, Vrijheidsplein kreeg daardoor ook het karakter van een minirotonde. Het had een omgekeerde voorrangregeling, maar één rijbaan en het had vooral een functie voor de aangrenzende woonwijken. De nieuwe situatie bood extra bouw mogelijkheden. Al snel vestigden zich hier een bouwmarkt en een accountantskantoor. In 2003 werd er aan het plein voor de vrijgemaakte gereformeerde gemeente een nieuw kerkgebouw gebouwd, "De Morgenster" (naar ontwerp van architect Klaas Klamer). Aan de zuidkant van het plein, op een terrein tussen de Archipelweg, de Pasteurweg en de Johan de Walestraat verrees in 1965 een nieuwe katholieke Nijverheidsschool (naar ontwerp van architectenbureau Heldoorn). Kunstenaar Jentje Popma bracht een ankersiering aan op een muur. Deze versiering verklaart de naam van de school: "t Anker". Later werd het gebouw gebruikt door Mavo De Nijehove en daarna door Piter Jelles Impulse. Ten zuiden van die school werd in 1966 de St. Franciscusschool in gebruik genomen. Deze rooms-katholieke lagere school werd later omgedoopt tot "De Sprong".

18 Voormalige watertoren Groningerstraatweg 214

In de *Leeuwarder Courant* werd in 1922 over de oude watertoren aan het Zuiderplein het volgende gezegd: "De capaciteit van den watertoren laat niet toe dat 't water gebruikt wordt voor het schrobben van stoepen en straten. Daarom wordt er van politiewege ernstig gewaarschuwd tegen overtreding van het desbetreffende verbod. Bij het constateeren van deze overtreding wordt proces verbaal opgemaakt, terwijl men ook niet zal terugschrikken voor het afsnijden van den watertoevoer". Capaciteitsuitbreiding was noodzakelijk en nog in datzelfde jaar werden maatregelen genomen. Samen met enkele buurgemeenten, verenigd in de I.W.G.L., werd

De watertoren in 1956, gezien vanaf de Pasteurweg. FOTO: LEEUWARDER COURANT

een nieuw pompstation bij Noordbergum gebouwd. Bovendien werd er een nieuw buizenstelsel aangelegd. Een geschikte locatie voor een nieuwe watertoren werd gevonden aan de Groningerstraatweg. Daar werd in 1925 een toren in gebruik genomen van ruim 35 meter hoogte, met een reservoir van 1000 m³. De toren had een geraamte van gewapend beton en was omkleed met metselwerk. In de uren van gering verbruik verzamelde de toren het teveel aan water dat door het pompstation werd aangevoerd. Bij groot verbruik

leverde de watertoren extra water aan. In 1973 volgde een forse gedaanteverwisseling van de toren. Ramen werden dichtgemetseld, er werden ventilatiesleuven aangebracht en er werd een laag spuitbeton aangebracht. Door de ontwikkeling van nieuwe technische installaties, verloor de watertoren zijn oorspronkelijke functie. De toren werd getransformeerd tot het luxe woonverblijf, "Aquastate", met negen appartementen en op de begane grond kantoorruimte. De toren vormt nog altijd een markant herkenningspunt aan de oostkant van de stad.

De Tweede Wereldoorlog

Via de Groningerstraatweg trokken zowel de Duitsers, op 11 mei 1940, als de Canadezen, op 15 april 1945, de stad binnen. Dat de Canadese tanks daar het wegdek vernielden kon de stemming onder de menigte juichende Leeuwarders niet drukken. Bob Siderius, leider van een verzetsgroep, was voor de oorlog uitbater van Hotel de Bleek. Een aantal joden werd weggevoerd en kwam niet terug, zoals Willem Velleman (Ramstraat 41) en Izaäk de Wied (Groningerstraatweg 42). Vader en zoon Muller van de Bleeklaan verdwenen eveneens via Westerbork; moeder en dochter doken onder bij bakker Plantinga in de Tjerk Hiddesstraat en overleefden de oorlog. Plantinga werd opgepakt op 25 september 1943, maar kwam terug uit het concentratiekamp. Op 5 mei 1943 werd als represaille voor de stakingen een viertal mannen doodgeschoten bij de oude schietbaan. Collaborateurs waren er eveneens. Zacharias Sleijfer was een belangrijke handlanger van de S.D. en woonde in de Camminghastraat/hoek Auke Stellingwerfstraat. De familie Romkes in het huis recht tegenover Sleijfer (Camminghastraat 12) was betrokken bij het verzet. Jenneke Romkes schreef later een boek over de verzetsdaden van haar vader. Een aanslag op Sleijfer op het hoekje van de Bleeklaan en de Tjerk Hiddesstraat mislukte. In Jacob Binckesstraat 43 woonde de fanatieke NSB-er Wiebe van der Ven, die weigerde tevoorschijn te komen toen het verzet hem kwamen halen op de dag van de bevrijding. Daarop werd er een handgranaat bij zijn huis naar binnen gegooid. Van der Ven's 20-jarige dochter Jeltje overleed aan de gevolgen.

Canadese bevrijders op de Groningerstraatweg in 1945.
FOTO: IR. P. STALLINGA

19 **Buurthuis en buurttuin (en School 14/Tjerk Hiddesschool) Tjerk Hiddesstraat 5**

In de Tjerk Hiddesbuurt werd in de jaren zeventig een tijdelijke buurthuisvoorziening ingericht in de Koestraat. De beoogde bouw van een nieuw buurthuis bij de nieuwe kleuterschool op de locatie van de voormalige Tjerk Hiddesschool, lag erg gevoelig. Buurtbewoners van de Tjerk Hiddesstraat vreesden veel overlast en waren er fel tegen. Bewoners van "De Oude Weide" waren er juist voor. Ook de meerderheid van de gemeenteraad stemde voor. In 1985 werd het gezamenlijk onderkomen van buurtcomité De Driehoek/Kalverstraten en buurtvereniging "De Oude Weide" in gebruik genomen.

De Tjerk Hiddesschool in 1967. FOTO: HAN DE VRIES

Rond 1920 werd een gebrek aan schoolruimte geconstateerd, zeker in het noorden en noordoosten van de stad waar nieuwe woonuitbreiding was voorzien. Als locatie voor een nieuwe school werd gedacht aan een deel van het bouwterrein tussen de Groningerstraatweg, het Kalverdijkje en het Cambuursterpad. Toenmalig gemeentearchitect Van Hylckama Vlieg ontwierp een blokvormig schoolgebouw met 14 leslokalen. Achter de school kwam een speelplein.

In 1921 werd het gebouw in gebruik genomen, in eerste instantie door het openbaar lager onderwijs, later achtereenvolgens door een zondagsschool, een school voor slechthorende kinderen, kleuterschool "De Grutto", de Karel Doorman-ULO, de Wopke Eekhof-MAVO en de Bijzondere Hogere Landbouwschool.

Door een toenemende bouwvalligheid werd het gebouw in 1957 door de inspecteur van de volksgezondheid afgekeurd. Gemeentearchitect Harm Achterhof maakte een ontwerp voor een nieuw gebouw op het schoolplein. In 1961 werd de nieuwe Tjerk Hiddesschool geopend. De oude, afgekeurde school, bood op dat moment nog steeds (tijdelijk) huisvesting aan de Landbouwschool. De studenten onthulden in 1961 een monument bij dit gebouw "ter voorgedachtenis van hen die zullen vallen bij het instorten van de school".

Kleuterschool De Grutto, eind jaren zeventig nog steeds in het (afgekeurde!) pand gevestigd, werd geconfronteerd met lekkage, gebrekkige ventilatie, verouderd sanitair en een "luchtplaats" in plaats van een schoolplein. Dit was aanleiding voor een groep ouders om druk op de gemeente uit te oefenen door het thuishouden van kinderen en een bezettingsactie. Uiteindelijk werden de 70 kleuters ondergebracht in drie noodlokalen in de afgesloten Frederik Ruyschstraat. In 1984 verhuisde De Grutto naar een nieuw onderkomen, op de locatie van de oude Tjerk Hiddesschool. Ter illustratie van de schaalvergroting in het onderwijs: De Grutto werd in 1985 samengevoegd met de Tjerk Hiddesschool tot een nieuwe basisschool. In de jaren negentig ging deze samen met de Goudenregenschool en de Zamenhofschoon op in "De Oostvaarder", die na de fusie met de Menno van Coehoornschoon "Oud Oost" werd genoemd. De vestiging aan de Tjerk Hiddesstraat (afgebroken in 2011) ging over naar het gebouw aan de Goudenregenstraat. De nu braakliggende locatie blijft in beeld voor nieuwbouw van een basisschool; tot die tijd plukt de buurt de vruchten van de ingerichte buurttuin.

20 Groningerplein

Het Groningerplein is een met zorg vormgegeven stedelijke ruimte. Het plein is tussen 1915 en 1918 aangelegd en ligt op de plek waar de diagonalen van de Tjerk Hiddesstraat en de Auke Stellingwerfstraat elkaar bijna ontmoeten. Aan de andere zijde van de Groningerstraatweg staat de Goudenregenstraat er haaks op. Precies in de as van die straat ligt het perceel aan het Groningerplein, dat ir. L.H.E. van Hylckama Vlieg, de toenmalige directeur der Gemeentewerken en

ELECTR. HANDELSDRUKKERIJ B. B. WESTERHUIS, VOORSTREEK 87 - TEL. 4571 235
 Visitekaartjes, Rouwbriefven, Adreskaarten, Nota's, Kwitanties, Briefhoofden, Circulaires

CAMBUURSTERPAD.

77 J. Spijkerman, bed. stationsrestaurant
 79 S. Winius, verwarmingsmonteur
 81 wed. D. Hollenga
 81 D. T. Hollenga, fabrieksarbeider
 81 S. P. Hollenga, fabrieksarbeider
 81 P. S. Hollenga, arbeider b. d. gem. reiniging
 83 W. Verbeek, agent van politie
 85 N. Born, stucadoorsknecht
 87 W. Schaafsma, agent van politie
 89 M. Jonker
 91 G. W. Klein Langenhorst, werkmeeester aan de gevangenis
 91 J. A. Klein Langenhorst, opz. strafgevang.
 91 mej. W. v. Nijkerken
 93 J. v. Deursen, ondermachinist N.Sp.
 95 H. Witteveen
 97 H. A. Westerhuis, stoker aan de gasfabr.
 99 D. Dekker, kantoorbediende
 101 R. Lettinga, chauffeur
 101 H. Lettinga

Even nummers.

2 L. Witteveen, arbeider
 4 S. Postmus, pakhuisnecht
 6 F. Witteveen, los arbeider
 8 wed. J. v. d. Kam
 10 H. v. d. Net, fabrieksarbeider
 12 A. Schaafsma, slager
 14 B. Aning, kefner
 20 G. Boersma, arbeider
 22 A. P. Sijtsma
 24 A. v. Zandvoort, arbeider
 26 S. Wedman
 28 wed. J. Tuinstra
 28a J. de Haan
 30 wed. P. v. d. Hoek
 30 wed. J. H. Kooistra
 30 M. H. Kooistra, schippersknecht
 32 J. T. Seinstra
 34 B. Tromp, fabrieksarbeider
 36 J. Planting, bakkersknecht
 38 H. Wijbergen, huisschilder
 44 I. Koopkaal, arbeider
 44 B. Elzinga, veerdrijver
 46 J. Witteveen, fabrieksarbeider
 48 wed. P. Fennema
 50 J. Witteveen, fabrieksarbeider
 50 D. Harder, pakhuisnecht
 52 F. de Groot, loopknecht
 54 P. K. Zondervan, arbeider
 56 wed. J. v. Ruiten
 62 R. Boxum, melkventer
 64 mej. S. v. d. Molen, werkster
 66 H. Westerdijk, arbeider
 68 K. de Vries, timmerknecht
 70 K. v. d. Veen, koopman in brandstoffen
 72 A. G. Hoooyenga, koopman in fruit
 74 Th. Douma, timmerknecht
 76 G. de Jong, metselaar
 78 mej. S. Verdenius, werkster
 80 B. van Ageren, pakhuisnecht
 82 H. v. d. Meer, timmerknecht
 84 R. Dijkstra, timmerknecht

CAMBUURSTERPAD.

85 C. M. Berndes, arbeider
 88 wed. A. Hetteinga
 88 mej. A. Hetteinga, naaister
 90 K. A. Neuman, arbeider
 92 wed. Chr. v. Hardeveld
 92 A. J. v. Hardeveld, timmerknecht
 94 H. Dekkinga, plantsoenarbeider
 96 wed. Th. Bijlsma
 98 H. Ijpema, schoenmaker
 100 A. de Linde, tonnenbezorger bij de gem.
 102 G. v. d. Veen, reiziger
 104 G. Boekman, hulpbrievbesteller
 106 M. v. d. Laan, petroleumventer
 108 T. Hoen, plaatswerker gasfabriek
 110 J. Deinum, walknecht
 112 A. T. Faber, smidsknecht
 114 wed. J. C. Berndes
 114 C. Hoepel, schildersknecht
 116 H. Ruitenberg, sigarenmaker
 118 J. Weistra, fabrieksarbeider
 120 wed. J. Kreulen
 122 H. Boersma, smid aan de gasfabriek
 122 H. Boersma Jr., bloemistknecht
 124 S. Wip, koperslagersknecht
 126 D. Gerlofsma, veerdrijver
 128 S. Riewald, pakhuisnecht
 130 J. H. P. Ammerlaan, fitter gasfabriek
 132 P. v. d. Molen, kruideimer
 134 P. J. Wilkens, schilder bij de gemeente
 136 H. Bakker, broodventer
 138 P. Klare, kermakersknecht
 140 J. Velt, bankwerker N.Sp.
 142 S. Williams, leetzetzer
 144 J. v. Dijk, schildersknecht
 146 A. D. Reunald, rangeerder N.Sp.
 146 wed. S. Pasma
 148 J. H. Berendsen, kantoorbediende
 148 E. Berendsen
 148 J. H. Berendsen, kantoorbediende
 150 P. v. d. Schaaf, broodventer
 150 wed. S. A. v. d. Schaaf
 152 W. Kooistra, melkventer
 154 D. v. Zoelen, keurmeester P. K. D.
 156 Tj. Nijp, drukkersknecht
 172 S. v. d. Meulen, voerman

CAMMINGHA STRAAT.

Oeven nummers.

1 J. A. Eerligh, smid
 1 B. H. Eerligh, houder van een autogarage
 1a wed. S. Fenstra
 3 G. Bron, hoofd gemeente school
 5 wed. J. P. Brouwer
 7 wed. G. H. Hofmeester
 7 H. Hofmeester, directeur bildfabriek
 9 K. F. Vlietstra
 11 L. H. Hotsma
 13 mej. A. J. M. v. d. Werf, winkeljuffrouw
 13 H. v. d. Werf
 13 M. H. v. d. Werf, winkelbediende
 15 L. C. F. N. Daans, violist
 17 B. Klinkert, constructeur P.E.B.

VAN CALCAR'S BRANDEWIJN EN JENEVER, HOEGEZAND No. 1839
 VAN DE MEESTE HANDELAREN VERKRIJGBAAR

daarmee (mede)ontwerper van het Groningerplein en omgeving, voor zichzelf en zijn gezin bestemde. Van Hylckama Vlieg ontwierp zijn nieuwe, vrijstaande woonhuis (nr. 4) eigenhandig. De bouw kwam vermoedelijk in 1920 gereed. Het huis is gebouwd in een, voor die jaren, karakteristieke trant. Boven de voordeur bevindt zich een terracotta reliëf, voorstellende 'Gezinseenheid', vervaardigd door de befaamde keramist en beeldhouwer W.C. Brouwer. Het pand staat op de gemeentelijke monumentenlijst vanwege de bijzondere vormgeving, het materiaalgebruik en de detaillering van zowel exterieur als interieur.

Prentbriefkaart van Groningerplein en Camminghastraat omstreeks 1930.

Boerderijen

Diverse straatnamen in Oud-Oost roepen het landelijk karakter in herinnering. Dit karakter werd mede bepaald door enkele verspreid gelegen boerderijen. Daar waar ooit het Kalverdijkje aansloot op de Groningerstraatweg (ter hoogte van het huidige Groningerplein) stond tot in de jaren dertig de boerderij van Klamstra. Aan het Kalverdijkje 76 (hoek Pasteurweg-Reinier de Graafstraat) stond tot de sloop in 1938 de boerderij van Tijtsma. Op de hoek van de Groningerstraatweg en de Van Leeuwenhoek-

Pagina uit het adresboek van 1935 met bewoners van het Cambuursterpad en de Camminghastraat.

straat bevond zich een boerderij, evenals bij de kruising van de De Ruyterweg en de Barent Fockesstraat. Beide werden begin jaren vijftig afgebroken. Afbraak was in alle gevallen onafwendbaar; ofwel omdat de boerderij volledig werd ingesloten door woonbebouwing, ofwel omdat extra bouwgrond nodig was en ook vanuit verkeerstechnische overwegingen.

Boerderij op de voormalige hoek van het Kalverdijkje, bij het huidige Groningerplein, in 1922.

21 Woonhuizen Groningerstraatweg 60-54, 40-38, 34-30

De nummers 54 tot en met 60 van de Groningerstraatweg mogen monumentaal worden genoemd. Het betreft een rij herenwoningen uit 1937 van architect Piet de Vries. Bijzonder is de dubbele villa op nummers 32 en 34 die in 1929 in Amsterdamse Schoolstijl is ontworpen, eveneens door Piet de Vries.

Maquette van een ontwerp van architect Piet de Vries voor woningen aan de Groningerstraatweg

Ook bijzonder zijn de nummers 38 en 40 naar ontwerp van G. Kalma en D. Witteveen. Deze huizen zijn gebouwd in een expressionistische stijl met art déco-elementen. In het herenhuis nummer 30 was jarenlang een bijkantoor van de Raiffeisenbank gevestigd. Deze woning werd in 1931 gewonnen door een Sneker vanuit een spectaculaire loterij van De Joodsche Invalide, een vereniging die Joodse straattypes en bedelaars ondersteunde.

22 Koeplein

Het volkswoningcomplex van de Koestraten en omgeving, oftewel "De Oude Weide", werd in 1919-1920 gebouwd in opdracht van de Vereniging voor Volkshuisvesting naar een plan van architect Andries Baart. Het complex omvatte oorspronkelijk 100 woningen in zestien of zeventien reeksen en blokken van gevarieerde grootte. Bij de grote renovatie in 1980-1982 zijn acht woningen aan de zuidzijde van de Koestraat afgebroken. Op de vrijgekomen ruimte zijn parkeerplaatsen gecreëerd.

Gezicht op het Koeplein omstreeks 1935, met links het plantsoen met monument. FOTO: H. MELLEMA

De architectuur van de huizen rond het Koeplein is sterk beïnvloed door de Amsterdamse School. Het merendeel van de bebouwing bestaat uit grondgebonden woningen. Op vier hoeken staan woongebouwen, die elk twee beneden- en twee bovenwoningen bevatten en bedoeld zijn voor kleine gezinnen. De straathoeken worden geaccentueerd door lage, geronde tuinmuren. Op de daken liggen oranjegele gegolfde Friese pannen die het complex een kleurig karakter verlenen. Er is zorg besteed aan het metselwerk. Ruimtelijk is de buurt aantrekkelijk. De rijtjes worden doorbroken door stegen met rond gemetselde poortjes. Het complex “De Oude Weide” is van architectuurhistorisch belang omdat het ontwikkelingen in de bouw van arbeiderswoningen laat zien. Mede daarom staat een deel van het complex op de gemeentelijke monumentenlijst. Aan het Koeplein staan twee rijen woningen die schuin zijn geplaatst en voor een belangrijk deel bijdragen aan de vorming van het plein. Het

Koeplein is in alles net een beetje fraaier dan de omringende straten. Het plein vormt met zijn plantsoen het aardigste onderdeel van het complex, maar ook de hoge hoekgebouwen variëren de ruimtelijke werking. Het meest opvallende onderdeel van het Koeplein was een monumentale bakstenen zitbank met bijbehorende verlichting. Deze bank werd omstreeks 1970 afgebroken.

Een oud bewoner vertelt over zijn jeugd

“...het duurde tot 1921 voor we een huis kregen toegewezen in de nieuwbouw van de Koestraten. Voor ons als kinderen was het een aangename verandering. Alles was weiland om ons heen. De Auke Stellingwerfstraat was in aanbouw en voor school 14 gingen de heipalen de grond in. Vlak bij huis gingen we polsspringen en eierzoeken in het voorjaar. Ruimte om te voetballen was er overvloedig. In de winter werd er op de slootjes geschaatst. De boerderij van Brouwers grensde aan de nieuwbouw.” (‘t Kleine Krantsje, 1-1-1987)

23 De Bleek hoek Bleeklaan-Groningerstraatweg

In 1927 werd hotel De Bleek geopend op de oostelijke hoekpunt van Groningerstraatweg en Bleeklaan. Het had een café-restaurant, twee biljarts én een standplaats van taxibedrijf Citax! Hotel De Bleek breidde enkele malen uit en beschikte eind jaren zestig, onder eigenaar Piet van der Zee, over ruimte voor 75 hotelgasten, 80 cafébezoekers en een accommodatie voor recepties en andere bijeenkomsten. In de jaren zeventig kwam de klad erin. In 1975 werd het pand tijdelijk verhuurd aan het ministerie van CRM om als opvangcentrum te dienen voor “rijksgenoten”. Het hotelporselein werd in één grote partij overgedaan aan het gelijknamige hotel in Franeker. De rest van de inboedel werd verkocht, waarbij met name de nachtspiegels erg gewild bleken. In 1978 nam een ontwikkelaar het pand over, sloopte het vervolgens en liet er een kantoorpand bouwen naar een ontwerp van architectenbureau Vegter. In 2012 werd dit gebouw herbestemd tot appartementencomplex De Bleek.

Hotel De Bleek omstreeks 1935.

colofon

Stadswandeling en monumenten Leeuwarden. Voetstappen door Oud-Oost: Tjerk Hiddes en Cambuursterhoek is de zeventiende aflevering in een serie waarin het Historisch Centrum Leeuwarden (met partners) stadswandelingen, fietstochten en beschrijvingen van monumenten uitbrengt.

Eerder verschenen:

- Sporen van joods leven
- Poëzieroute
- Sporen van nieuwe Leeuwarders
- Sporen van de Nassaus
- Sporen van vermaarde vrouwen
- Oldehove, scheve toren van Leeuwarden
- In slach troch de stêd. Sporen van schrijvers en dichters in Leeuwarden
- Sporen van de vroege geschiedenis
- Sporen van banken en verzekeringsmaatschappijen
- Voetstappen in de Vosseparkwijk
- Oldehove, leaning tower of Leeuwarden (Engelse editie)
- Voetstappen in de Muziek-, Transvaal- en Vogelwijk
- Een wandeling over de stadsbegraafplaats en door het Rengerspark
- Beeldende kunst in de openbare ruimte
- Sporen van de Gouden Eeuw
- De Museumhaven en sporen van historisch vaarwater

uitgave Een samenwerking tussen het Historisch Centrum Leeuwarden en het Wijkpanel Tjerk Hiddes/Cambuursterhoek. Mede mogelijk gemaakt door Wijkzaken gemeente Leeuwarden.

ontwerp BW H ontwerpers
tekst Walter Kromhout
redactie Marga ten Hoeve, Geart de Vries en Klaas Zandberg
met dank aan Monumentenzorg gemeente Leeuwarden, Woningcorporatie Elkien, Henk te Biesebeek, Ad Fahner, Jaap de Groot, Bram Louwerse, Eddy Sikma, Hugo Sikma en Froukje Varkevisser
beeldmateriaal Historisch Centrum Leeuwarden (tenzij anders vermeld)
druk Rekladruk

juli 2014

HISTORISCH CENTRUM | LEEUWARDEN

www.historischcentrumleeuwarden.nl

